ИСТОРИЈСКИ ИЗВОРИ

ЗА ТАКМИЧЕЊЕ У СЕДМОМ РАЗРЕДУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Београд, 2010.

ПРИРЕДИЛИ

Ђурђица Даутовић, наставник историје у ОШ „Сутјеска“ у Београду
Миодраг Мркић, наставник историје у ОШ „Радојка Лакић“ у Београду
Гордана Марковић, наставник историје у ОШ „Стеван Сремац“ у Добановцима у Београду
Душко Маневски, наставник историје у ОШ „Свети Сава“ у Врчину у Београду

ИСТОРИЈСКИ ИЗВОРИ

ЗА ТАКМИЧЕЊЕ У СЕДМОМ РАЗРЕДУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Београд, 2010.

САДРЖАЈ

УСПОН ЕВРОПЕ
(Европа од краја XV до краја XVIII века) 5

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ
ОД XVI ДО XVIII ВЕКА 11

ДОБА РЕВОЛУЦИЈА (Европа и свет
од краја XVIII века до седамдесетих година XIX века) 21

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД
КРАЈА XVIII ВЕКА ДО СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА XIX ВЕКА 31

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД
КРАЈА XVIII ВЕКА ДО СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА XIX ВЕКА 65

УСПОН ЕВРОПЕ
(Европа од краја XV до краја XVIII века)

КОЛУМБО СТИЖЕ ДО АМЕРИЧКОГ КОПНА

У делу Лас Казаса изнети су подаци о доласку Колумба до америчког копна, за које је он мислио да је Индија. Наводимо одломак.

„ Четвртак 11. октобар. Пловило се ка југозападу по мору које је било непогодније него на читавом досадашњем путу. Примећени су албатроси, а једна зелена птица дошла је сасвим близу брода. Посада са „Пинте" видела је трску, штап и једну дашчицу. Људи са „Нине" су видели друге знаке копна, међу осталим опазили су једну гранчицу са цветовима руже. Због ових знакова сви су радосно одахнули. До два сата после поноћи прешло је 22,5 миља. Пошто је „Пинта" била брзи једрењак и пловила испред адмирала, прва је опазила копно и дала заповеђене сигнале. Копно је први опазио морнар по имену Родриго де Тријана. Али већ у десет сати опазио је адмирал са свога брода неко светлуцање. У два по поноћи појавило се копно на удаљењу од две миље. Сва једра су спуштена... и до зоре у петак доспело се до једног од Лукајских острва, које се на језику Индијанаца звало Гванахани и на чијој обали су примећени голи људи. Адмирал и команданти два друга брода отпловили су у наоружаном чамцу. Адмирал је узео краљевску заставу... На копну су наишли на зелено дрвеће, много воде и плодове разних врста. Адмирал је позвао оба капетана и остале који су с њим ступили на копно... да буду сведоци да пред свима запоседа острво за краља и краљицу. "

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе, Београд 2001, стр.10.

Колумбово искрцавање на Сан Салвадор

КАКО ЈЕ НАСТАО НАЗИВ АМЕРИКА

Америго Веспучи (1451-1512) у тисму Медичију, познатом под именом Mundus novus - Ноеи свет, описао је сва своја путовања. Као и већина учених људи тог доба, еeровао је да је Ноеи свет одвојен од Азије, али за то није имао никаквог стварног доказа. Умро је, а до тог сазнања није дошао. Веспучијевом Новом свету требало је дати име, како би се разликовао од других континената. У делу Увод у

космографију, објављеном 1506. године у Француској на латинском језику, немачки космограф Мартин Валдземилер предложио је да се западном делу Новог света да име Америка, према имену Веспучија. Четврти део Новог света открио је Веспучи, писао је Валдземилер, „и треба га назвати Америком јер и Европа и Азија имају женска имена

У почетку се овај назив односио само на Јужну Земљу (Америку), за коју је још коришћено име Бразилија. Временом, појам Америка проширио се на сав западни свет, па је на тај начин Веспучијево име овековечено у називу целог западног континента. Праведно би било да је континент добио име по Кристофору Колумбу, који га је први открио за човечанство. Кад је Валдземилер уочио своју грешку, покушао је да је исправи, али већ је било касно. Учени људи, космографи и цртачи карата, већ су усвојили име Америка за цео Нови свет и он се више није могао изменити. Тиме заслуге Колумба нису изгубиле значај, али је нови континент понео име другог морепловца.

(Према тексту Боривоја Максимовића Доба великих географских открића, Загреб 1955, стр. 291-292.)

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7. разред основне школе, Београд 2003, стр.15.

ПРВО ПУТОВАЊЕ ОКО ЗЕМЉЕ

Прво путовање око света описао је Антонио Пигафета, који је заједно са Магеланом пловио око Земље. Доносимо одломак који говори о тешкоћама на путу по Тихом океану:

„По том мору једрили смо три месеца и двадесет дана, немајући ни најмање свеже хране. Двопек што смо га јели није више био хлеб него само прашина која је била измешана црвима коју су изјели вредну твар у двопеку, а осим тога била је прожета неподношљивим смрадом од мишјих измета. Вода коју смо морали пити била је такође смрдљива. Да не умремо од глади, били смо присиљени да једемо говеђе коже којима је био омотан велики крст на јарболу за заштиту ужета.. . Често смо долазили у положај да смо морали јести пиљевину, па чак и мишеве; ма колико су одвратни људима постали, били су тако тражено јело да су људи плаћали и пола дуката за једног миша.

Али то није било још све. Још већа несрећа имала нас је задесити: захватила нас је болест од које је нашим људима зубно месо у горњој и доњој чељусти тако отекло да је прекрило зубе те болесник није могао узимати никакву храну (то је скорбут). Деветнаест људи од наше бродске момчади умрло је од те болести...”

Преузето из: Ђорђе Грубач, Историја за 7. разред основне школе, Београд, 1976. стр.9.

Мапа света из 17. века

РЕНЕСАНСНИ ГРАД

Егон Фридл у књизи „Култура новог времена" описао је изглед италијанског града, уређење, зграде за становање и обичаје грађана:

„Талијански су градови тога доба прави градови, а упоредимо ли их са северним, учиниће нам се ови задњи као средњовековна села опкољена бедемима. Довољно је упоредити Бриж с Млецима, Келн с Миланом, Либек са Ђеновом, па и тадашњи Париз са Римом или Фиренцом, да нам се учини као да смо из мрачног сокака ступили у пространу и светлу авенију. У XIV у XV веку не води се много рачуна о спољашњости и комфору приватних кућа, него је сва пажња усредсређена на јавне зграде, цркве, већнице, градске тржнице у чему се огледа још увек колективно осећање средњег века. У Италији наизлазимо на сасвим другу појаву. Овде ничу палате, приватне капеле, које се такмиче величанственом раскоши и бираним укусом. Дворане богаташа украшене су драгоценим сликама, њихови гробови сјајним споменицима, а као што је катедрала најзначајнија грађевина северно града, тако обележје италијанском граду даје palazzo (палата)."

Преузето из: Ђорђе Грубач, Историја за 7. разред основне школе, Београд, 1976. стр.12-13.

Венеција у 18. веку

НИКОЛО МАКИЈАВЕЛИ

Николо Макијавели је писао историјска и политичка дела. Веровао је да ће се појавити владар који ће ујединити и тако спасити разједињену Италију. За тог владара спаситеља написао је књигу о вештини освајања и очувања власти, коју је назвао Владалац.

Поглавље I

Колико има врста владавина и на који начин се оне задобијају

Све државе и све владавине које су имале и које имају власт над људима, биле су и јесу или републике или монархије. Монархије су наследне, када једна владарска кућа дуго у њима влада, или су нове...

Поглавље XII

О разним родовима војске и о најамницима

...Владалац треба да сам буде и војсковођа, република ту дужност треба да повери једном од својих грађана, а када се деси да се тај покаже неспособан, треба да га смени. А ако буде способан, мора га држати у зависности, да се не би огрешио о законе...

Поглавље XVIII

Како владаоци треба да држе реч

Опште је познато да је за сваку похвалу владалац од речи, који се чита као отворена књига и не служи се лукавством. Но из искуства знамо да су у данашње време велика дела учинили владаоци који нису водили много рачуна о задатој речи, који су вешто знали да обмањују људе и који су, најзад, побеђивали оне који су се поуздавали у њихову часност...

Никола Макијавели

Преузето из: Горан Дујковић, Мозаик прошлости 7, уџбеник историје за седми разред основне школе, Београд, 2009.

Леонардо да Винчи, *Мона Лиза*

Микеланђело Буонароти, *Стварање Адама*

Рафаел Санти, *Сикстинска Мадона*

Тицијан Веничело, *Карло V*

Албрехт Дирер, *Четири јахача апокалипсе*

ФРАНЦУЗ БОСИЈЕ О БОЖАНСКОМ КАРАКТЕРУ АПСОЛУТНЕ КРАЉЕВСКЕ ВЛАСТИ

Наводимо одломак из Босијеове беседе (1669).

„Монархија је најопштији, најстарији и најприроднији облик владе. Кад се оснивају државе, настоји се доћи до јединства, а нигде није боље проведено јединство него под једним поглаварем. Нема нигде веће снаге јер све сарађује заједно к једном циљу. Краљевска власт је прво света, друго очинска, треће неограничена. Кнезови раде као слуге божје и као божји заступници на земљи. Преко њих он извршује своју власт. Видимо, дакле, да краљевски престо није престо човека, него престо Бога.”

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе, Београд 2001, стр.24.

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД XVI ДО XVIII ВЕКА

ТРГОВИНА РОБЉЕМ У ОСМАНЛИЈСКОМ ЦАРСТВУ КАО ПОСЛЕДИЦА СТАЛНИХ РАТОВА

Путописац Бартоломеј Георгијевић, кога су Турци заробили у Мохачкој бици, провео је у ропству од 1526. до 1534. године.Описао је у спису Моје робовање и обичаји Турака, између осталог, и трговање робљем у Османлијском царству. Наводимо одломак.

„Када турски владар предузима рат против хришћана, њега, између осталих, стално прати огромна гомила трговаца робљем... Они закупе од оних који су их заробили све које непријатељски мач није утаманио и, ако владару даду десетину робова, слободно им је да остале задрже за своју употребу или за трговину... Турци своје робове продају: они изводе на трг робове за продају као стада оваца или коза. Тамо се састају трговци и одреди им се цена. Ако се некоме роб свидео, свуку му одело и изложе га да га будући господар гледа... Ако им се свидео, одведу га у тешко робовање или да буде орач или пастир, а да теже занате не спомињем. Ту има нечувених примера невоље. Уосталом, ја сам неки пут видео како људи упрегнути у јарам вуку плуг.”

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе, Београд 2001, стр.28.

Шема административне поделе Османског царства

ТЕЖАК ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ РАЈЕ У XVI ВЕКУ

Немац Ханс Дерншвам пропутовао је кроз Србију 1553. године. У свом путопису он описује какве су прилике у њој. Наводимо одломак.

„На осам миља од Јагодине стигли смо у једно пусто српско село које се српски зове Клисура. Ту смо одсели у кући једног домаћина, који нам је објаснио да потиче од племства. Он је имао још мало боље одеће и мало сребрног посуђа, али их није смео употребљавати. Даље на путу ка Нишу срели смо 16 турских коњаника који су били десечари или такви људи који од народа купе царски харач. Са собом су водили пет Цигана повезаних на једном ланцу који нису могли платити данак. На повратку из Цариграда кроз Бугарску сустизале су нас гомиле по 20 људи, који су дању и ноћу путовали из Цариграда где су били отерани на работу за потребе султана и паша. Сада су ти људи, после два месеца рада, журили својим кућама, делимице код Смедерева и Београда, где им по пољу пропада летина... “

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе, Београд 2001, стр. 33.

ИЗ БОРБЕ ЦРНОГОРАЦА ПРОТИВ ОСМАНЛИЈА У XVI ВЕКУ

Аутономију коју су уживали Црногорци у XVI веку почели су у XVII веку угрожавати суседни османлијски управници. Наводимо одломак из млетачког документа о походу скадарског санџак-бега на Црну Гору 1604. године.

„Дође у Подгорицу скадарски санџак Али-бег Мемибеговић... хтијући да добије данак из Црне Горе, па како данак није био плаћен скупивши укупно 3000 бораца... хтео је покушати да добије силом. Стога прешавши газ реке Мораче и дошавши у Љешко поље да уђе у Црну Гору, предаде пламену заселак Стањевићи и Горице и док је полазио према планини сукобио се са онима из Црне Горе, који су заједно чували онај тешки и утврђени пролаз, па побивши се оружјем с њим, опљачкаше га и побегоше, тако да се санџак рањен копљем, једва спасио на добром коњу. Било је сасечено на комаде којих 100 Турака... и да их није сакрила ноћна тама, зло би на бојном пољу свршио и остатак... “

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе Београд 2001, стр. 44.

ХАЈДУЦИ У ОЧИМА СТРАНИХ ПУТОПИСАЦА

Путописци који су прошли и кроз наше крајеве запазили су раширеност хајдучије. Наводимо одломак из путописа Ханса Дерншвама из шесте деценије XVI века.

„Уз пут смо видели и прошли кроз више пустих, зараслих селишта. У околини Осијека није било ниједне добре куће, већ само дрвених колиба од блата... Прошли смо кроз неколико пустих селишта, као кроз села Копач и Дароц, наишавши на пусте и сагореле цркве. Даље од Лацкова опазили смо код Турака велики страх од хајдука. Ту су хајдуци убили нсколико Турака, а двојицу одвели. Због тога су у гомилама путовали измешано и хришћани и Турци. На том путу морали су нас пратити сељаци који нису имали никаквог другог оружја него само мала копља и батине... “

Хајдучка дружина

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе, Београд 2001, стр. 40.

СТОЈАН ЈАНКОВИЋ

Стојан Јанковић

Стојан Јанковић (?- Дувно, 1687) један је од најзначајнијих вођа котарских ускока, опеван у народним јуначким песмама. Био је син прослављеног Јанка из Котара, а сам се исказао у многим борбама против Турака, нарочито у врема Кандијског рата (1645-1669) и Морејског рата (1683-1699). Од млетачких власти добио је висока одликовања и земљишни посед у Котарима. Допао је и турског ропства, па је у цариградском затвору провео око четрнаест месеци, а једно време је био интерниран и у Млецима. Погинуо је у нападу на Дувно 1687. У песмама је опеван као «стари мегданџија» и «љута под каменом гуја», са раскошним рухом и оружјем, смеђих бркова до рамена. У најпознатијој песми *Ропство Јанковић Стојана* , која има историјску подлогу, обрађен је раширени мотив мужа на свадби своје жене.

Преузето из: Небојша Јовановић, Лексикон личности у уџбеницима историје, Нови Сад 2001, стр.125.

РОПСТВО ЈАНКОВИЋ СТОЈАНА

Кадно Турци Котор поробише,
по`араше дворе Јанковића,
заробише Смиљанић Илију,
заробише Јанковић Стојана;
... У Стамбол их одведоше Турци,
поклонише цару честитоме.
Тамо били до девет година
и десете за седам месеци,
тамо их је царе потурчио
код себе им дворе саградио.
...Кад освану петак турски светац,
оде царе с Турцима у шетњу,
а царица с булама у шетњу,
Стојан краде кључе од ризница,
а Илија кључе од арова,
награбише небројена блага,
па узеше два добра коњица,
побегоше у Котаре равне.
...Кад је Стојан разумео речи,
брзо оде двору бијеломе,
заста тамо кићене сватове,
лепо су га свати дочекали:
како с`коња, таки за трпезу.
...Кличе Стојан танко гласовито:
„Вила гњиздо `тица ластавица,
вила га је за девет година,
а јутрос га поче развијати;
долети јој сив зелен соколе
од столице цара честитога,
па јој не да гњиздо да развија...

Преузето из: Војислав Ђурић, Антологија народних јуначких песама, Београд 1987, стр.559-561.

ДАНАК У КРВИ

Константин Михајловић из Островше, који је био јањичар, описује у својој књизи „Јањичарове успомене" како су Турци узимали хришћанску децу за војску:

„Кад год упадну у неку земљу и народ покоре, тада царски писар одмах за њима иде и што год је дечака, све у јањичаре узима, а за сваког даје пет златника и шаље преко мора (у Анадолију, где их васпитавају за јањичаре). Таквих дечака бива око две хиљаде. А ако од непријатељских људи не би ништа добио, онда у њиховој земљи који год су хришћани и имају дечаке, од њих узимају у свакоме селу, одредивши колико које село може дати највише, да би ипак број увек био потпун. А ове дечаке које из своје земље узима зову чилик, а после своје смрти сав свој иметак може сватко остављати коме хоће. Али оне које узима од непријатеља зове пенџик, ови после своје смрти не могу ништа оставити, већ све прелази цару, осим ако се тако понесе и заслужи да буде ослобођен, тај може дати после своје смрти коме хоће... Одатле цар бира за свој двор оне који су увежбани и плату им повећава. Млађи старијег мора слушати, а који поодрасту и дођу до мужевног узраста, те дају на градове (за стражу), како је већ писано..."

Преузето из: Ђорђе Грубач, Историја за 7. разред основне школе, Београд, 1976. стр.25.

БЕОГРАД КРАЈЕМ XVI ВЕКА

Кроз Београд је 1578. године пропутовао Стефан Герлах и описао његов изглед у то време.

Београд има три дела. Из унутрашњости се најпре долази у велико предграђе које нема зидова већ је отворено. Све куће леже у лепим башчама, покривене су шиндром* и ограђене даскама. Има ту доста продавница и других дућана. Има 4 или 5 лепих караван-сараја*, особито је леп караван-сарај Мехмед-паше. У њему има три одељења. У првом је дугачак и леп безистан* или дворана трговачка, у којој на обе стране имају продавнице. У другом одељењу имају у два ката многе собице; у њима станују страни трговци, који овамо доносе да продају свакојаку робу... Треће одељење састоји се од простране авлије и штале за коње.

Овде има много Дубровчана... Има ту и прилично много немачких, италијанских и шпанских Јевреја; сви они имају једну школу. Од Јевреја куповасмо вино, које писмо, али га скупо плаћасмо. У овом првом делу вароши у предграђу, на реци Сави, има прилично и Цигана, а ту станују и сиромашни Срби. Ови имају само једну цркву посвећену арханђелу Михаилу...

Други део Београда чини пространи град, који има зидове с метеризима*, као и они у Цариграду, и 5 до 6 високих и јаких кула, оловом покривених. Неколико зарђалих топова стоје на зидинама и кулама; град је окружен шанцем у коме нема воде. Пред њим на пољу стоји дрвена једна кула са звоном; ту стоји стражар па удара сахате.

Трећи је део Београда варошица зидом обграђена која лежи на Дунаву и према граду и напред споменутом предграђу, као у долини. Куће злочесте, дућана тек само неколико; ништа ту веселога нема. Отворено предграђе много је красније и веселије, због караван-

сараја безистана и многих продавница.

*караван-сарај – велика зграда са собама за смештај путника и магацинима за смештај робе

*шиндра- дашчице (јелове или брестове) којима се покривају куће

*безистан- затворене тржнице у Турској у којима су се налазили дућани са разном, претежно увозном и луксузном робом

*метеризи – ров, шанац (откоп од земље)

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Љубо Спаравало, Историјска читанка за 7. разред основне школе, Београд 2000. стр.28-29.

Гравура Београда из XVI века

ОПИС ТУРСКИХ КУЋА У БЕОГРАДУ

„ Дворови и све остале куће, мале и велике, покриване су ћерамидом*, а тек ту и тамо даском. То су дивне куће с вртовима и башчама, доскатима и високим киосцима. Како су све нанизане једна изнад друге, то им прозори и балкони гледају на ријеку Дунав, ријеку Саву и Земунско поље. То су красне куће и господски оцаци са складним димњацима и двокрилним порта-капијама.“ (Опис турског путописца Евлије Челибије из 1666.године).

*ћерамида – цреп, кровни покривач од печене коритастог облика

Преузето из: Душан Батаковић, Историја за 7. разред основне школе, Београд 2009, стр. 59.

ПЕЋКА ПАТРИЈАРШИЈА НАСТАВЉА КУЛТУРНУ ТРАДИЦИЈУ

Поред обнављања цркава и манастира, после обнове Пећке патријаршије наставља се по манастирима скромна делатност у духу средњовековних културних тра-

диција. Наводимо запис који сведочи о постојању штампарија.

„Повељењијем свеосвештеног Никанора, новобрдског митрополита, трудио се, написао и штампао књигу Октоих, од осам гласова четири, у Митрополији Грачаници, Христу раб Димитрије, лета 1593. “

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе, Београд 2001, стр. 37.

СУЛТАН УКИДА ПЕЋКУ ПАТРИЈАРШИЈУ

Пећка патријаршија је постојала од 1557. до 1766. године. Султан ју је укинуо на захтев Цариградске патријаршије, али пре свега због тога што су патријарси и митрополити често били на челу борбе против османлијске власти. Наводимо одломак из Царске одлуке о укидању Патријаршије.

Цариградско-грчки патријарх и митрополити станујући овде у мојој царској престоници, представили су у мој царски диван потврђену печатима молбу оваквог садржаја:

Како је већ нестало патријарха над митрополитима налазећим се у (у патријаршијској) области пећкој, то неки у току последње две године - сваки својим средствима - назначавајући кандидате на престо споменуте патријаршије, учинише од ње извор грамзљивог прихода; а они који су постајали патријарсима стараху се само о својим интересима, скупљајући новце од подвлашћеног им народа преко одређене им у бератима таксе. Пре свега тога, такви људи, дошавши до звања патријарха, будући, међутим, из простог необразованог сталежа, дакле, не будући најмање спремни за тај високи чин и при том, не припадајући монашком реду, постали су предвесници латинства међу рајом (православним хришћанима), код које се заиста већ и очитовао покушај напустити православну веру. Па не буду ли одсад предузете све потребне мере за одомаћивање сталног мира и поретка међу тамошњим хришћанима, то ће још жалоснији постати њихов положај, који им ионако прети савршеном пропашћу, као што се то јасно види као божји дан...

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Љубо Спаравало, Историјска читанка за 7. разред основне школе, Београд 2000. стр.32-33.

ПОРАЗ ОСМАНЛИЈА ПОД БЕЧОМ

Огромна османлијска армија претрпела је пораз од удружене аустријске и пољске војске. О томе саопштава пољски краљ Јан Собјејски у писму својој супрузи. Наводимо одломак писма.

Опсада Беча 1529. године

Нека је навек хваљен наш Господ и Бог који је нашој нацији уделио овакву победу и славу за какву се у ранијим временима никад није чуло. Читав непријатељски логор скупа с артиљеријом и непроцењивим благом пао је у наше руке, а непријатељ се налази у потпуном нереду у бегу, покривши лешевима прилазе рововима, сам логор и отворено поље. Наши су отели све камиле, мазге, говеда и овце, сакупљене око логора... Велики везир (Кара Мустафа) спасио се на једном коњу, с једним јединим оделом, уз губитак свега свога драгоценог блага, чији сам наследник постао ја...

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Љубо Спаравало, Историјска читанка за 7. разред основне школе, Београд 2000. стр.36.

СЕОБА СРБА 1690. ГОДИНЕ

У једном српском летопису наводи се о сеоби Срба под патријархом Арсенијем III следеће:

Тога пролећа патријарх Арсеније Чарнојевић из Пећи даде се бегу уз Дунав за Немцем, с неколико владика земље српске и калуђери многи из ових предела; а народ српски мног, мушког и женског рода, даде се бегу с патријархом уз Дунав за Немцем. Тада калуђери манастира Раванице узеше мошти светог цара кнеза Лазара српског из свете обитељи... и прочим адиђарима црквеним пођоше из ових страна. Скупа са осталим народом се дадоше бегу уз Дунав за Немцем, једни на коњима, други на колесима или лађама, а ини пешице уз Дунав горе.

Паја Јовановић, *Сеоба Срба*

И би нам пут хода четрдесет дана; и дођосмо граду Будиму; и више Будима се уселисмо у место звано Сент Андреја; нађосмо пристаниште добро. Тамо се усели и блажењејши патријарх, и владике, и калуђери; народ мног дође од српске земље. Тамо и мошти светог кнеза Лазара донесосмо собом, и малу цркву дигосмо, од дрвета, близу брега дунавског. И тамо остадоше до мира утврђеног међу ћесаром и међу Турци.

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Љубо Спаравало, Историјска читанка за 7. разред основне школе, Београд 2000. стр.37-38.

ПРИВИЛЕГИЈА СРБИМА У ЖУМБЕРКУ

Групи Срба насељених у Жумберак Фердинанд Хабзбуршки је дао привилегију 1538. у којој између осталог пише следеће:

„Када сами српски или рашки капетани и војводе, људи... који су њихови припадници буду дали веру да ће нам непоколебљиво служити свака породица... може и сме живети на нашем подручју... и без икаквог плаћања пореза и било какве закупнине, обрађивати земљу... примати сав плод и приход с те земље без икакве запреке и противљења. Затим ћемо наредити да се сваком капетану или војводи ових Срба или Рашана који под својим водством или управом буде имао 200 људи, сваке године даде исплатити... 50 рајинских форинта. Осим тога што они од... Турака добију... и заплене, све има припасти самим тим Рашанима... “

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе, Београд 2001, стр. 51.

ПОВЛАСТИЦЕ СРБА У УГАРСКОЈ

Аустријски цар дао је Србима у Угарској, 1690. године, следеће повластице:

„ ... Очински вас дакле позивамо, да оружјем ударите на најжешћег душманина

хришћанског имена, а вашег гонитеља, и то под нашом заштитом и под управом нашијех војвода, па да одбијете неправде, невоље и беде, које су вам досад најнеправедније и најнемилосрдније нанесене. А напротив, пак, да бисте ви осетили већ на самом почетку благост и сласт наше владе и господства, одобравајући прирођеном нам благошћу — закључили смо: да се по српском обичају слободно држите источне цркве, грчког обреда и по пропису старог календара, и да вам — како досада тако и одсада — не могу чинити никакве досаде ни црквени ни световни сталежи. Нека вам буде слободно по својој власти између себе од свога народа и језика постављати себи архиепископа којега ће бирати између себе црквени и световни сабор и овај српски архиепископ нека има слободну власт управљати са свим источним црквама грчког закона: епископе постављати, свештенике по манастирима уређивати, где буде нужно, оње подизати цркве по својој власти, по варошима и по селима намештати српске свећенике...”

Преузето из: Ђорђе Грубач, Историја за 7. разред основне школе, Београд, 1976. стр.42.

ДОБА РЕВОЛУЦИЈА
(Европа и свет од краја XVIII века до седамдесетих година XIX века)

ДЕКЛАРАЦИЈА О НЕЗАВИСНОСТИ САД

Декларација о независности САД документ је којим је тринаест северноамеричких колонија прогласило независност. Саставио ју је Томас Џеферсон, а усвојио Континентални конгрес 4. јула 1776. године.

...Ми сматрамо ове истине очигледним: да су сви људи створени једнаки, да су обдарени од стране њиховог Творца одређеним неотуђивим правима, међу којима су живот, слобода и тежња за срећом...

. . .

...За размештање великог броја наоружаних трупа међу нама;

За њихову заштиту, лажним суђењем, од казне за било које убиство које би починили над становницима ових држава;

За пресецање наших трговачких веза са свим крајевима света;

За наметање пореза без наше сагласности;

За често ускраћивање наше користи од суђења пред поротом;

За превожење наших становника преко мора, да би им се судило због наводних прекршаја...

. . .

...Дакле, ми се као представници уједињених држава Америке, окупљени на генералној скупштини, обраћамо највишем суду света: наше су намере честите и искрене и спроводимо их у име и под ауторитетом доброг народа ових колонија; свечано објављујемо и изјављујемо, да ове уједињене колоније имају право да буду слободне и независне државе, и да оне то јесу, да су оне ослобођене сваке верности британској Круни и да све политичке везе између њих и државе Велике Британије, јесу и морају бити у целости раскинуте..

Преузети из: Горан Дујковић, Мозаик прошлости 7, уџбеник историје за седми разред основне школе, Београд, 2009.

Потписивање декларације о независности

УСТАВ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА (1787)

Један од најзначајнијих аката донет после стицања независности био је Устав (1787), први грађански устав у свету. Осим црначких робова, сви грађани су имали иста права пред законом. Са извесним изменама, Устав из 1787. године важи и данас.

„Члан I

Део 1. - Сва установљена овде овлашћења законодавној власти припадају Конгресу Сједињених Држава, који се састоји из Сената и Представничког дома.

Део 2. - Представнички дом састоји се из чланова који се бирају једном у две године од стране народа сваке државе при чему бирачи из сваке државе треба да одговарају овим захтевима, који су установљени за бираче најмногобројнијег дома Законодавне скупштине државе.

- Не може бити представник (посланик) онај који није достигао 25 година старости, није 7 година грађанин САД и ако у моменту избора није становник оне државе где се бира.

- [...] Од свих 30.000 становнка не може бити изабран више него један посланик, но свака држава треба у крајњем случају да има бар једног посланика.[...]

Члан II, раздео 1. - Извршну власт врши председник САД. Он врши своју дужност у току четворогодишњег рока. [...] При избору председника гласови се дају по државама и Џорџ Вашингтон , први председник представништво државе даје један глас. Изборни кворум за ту сврху сачињава две трећине држава".

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7. разред основне школе, Београд 2003, стр.48.

ИЗ ДЕКЛАРАЦИЈЕ ПРАВА ЧОВЕКА И ГРАЂАНИНА

У Декларацији права човека и грађанина од 27. јуна 1789. године француска буржоазија истакла је, између осталих, и ова демократска начела.

„ Члан 1. Људи се рађају и остају слободни и једнаки у правима. Друштвене разлике могу се темељити само на општој користи.

Члан 2. Циљ је сваког државног удруживања заштита природно неотуђивих права човека. То су права: слобода, власништво, сигурност и отпор угњетавању...

Члан 3. Закон је израз опште воље. Сви грађани имају право да или лично, или преко својих представника суделују у његовом стварању..."

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе,Београд 2001, стр.77.

НАПОЛЕОНОВ ДЕКРЕТ О КОНТИНЕНТАЛНОЈ БЛОКАДИ

Наполеон је 21. новембра 1806. године прогласио блокаду Британских острва у намери да сломи моћ Енглеске. Наводимо одломак Наполеоновог декрета:

Наполеон прелази Алпе

„На темељу тога ми смо одлучили и наредили:

Члан 1. Проглашава се блокада Британских острва.

Члан 2. Свака трговина и промет са Британским острвима су забрањени.

Члан 3. Сви енглески поданици, без обзира на сталеж и занимање, који се налазе на подручју наших земаља или земаља поседнутих од трупа наших савезника имају бити ратни заробљеници.

Члан 4. Сва средства, сва роба и сва имовина, без обзира на врсту, која припада једном енглеском поданику, мора бити проглашена пленом.

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе, Београд 2001, стр. 83.

МАРСЕЉЕЗА

Капетан Руже де Лил током једне ноћи 1792. године певао је и компоновао „Бојну песму Рајнске области". Песма је примљена с одушевљењем, пробудила је ратнички и родољубиви жар Француза. Исте године марсељски добровољци, који су кренули у помоћ револуционарној Француској, улазећи у Париз, певали су ову песму. По њима је добила име „Марсељеза". Националном песмом проглашена је 1795, а 1879. године проглашени су истовремено 14.јул за национални празник, а „Марсељеза" за националну химну Француске.

Хајдемо, децо рода мога,
славе је наше сван'о дан,
на нас је цара робовскога
крвави барјак завитлан.
Чујете л' како на бојишту
у дивљем бесу риче звер:
подавиће вам сина, ћер,
другаре ваше, браћу ишту!

За мач, браћо, за мач!...
У ред, у бојни ред!
Напред, напред,
нек скотска крв залива сваки гред!

Па шта ће ропска чета ова,
та подла царска завера?
Коме тај оков што га кова
крвнички стара намера?
Французи, нама, ох! срамоте!
Да силно држи врашки глас!
Да нама прети, хоће нас
у старо ропство све да воде!...
(рефрен)
Шта, да та чорда туђинска
по нашем прагу шири власт?!
Продане чете најамника
јунаке сруше у пропаст!
Ох, Боже! везаних зар руку
да нам под јармом гори лик,
а поган какав насилник
ужива нашу живу муку!
(рефрен)

Тирани, стреп'те стреп'те, кривци,
где вас је год нек' вас је стра'!
Слободе младе верни синци
наплатиће сад сва вам зла.
Војник је сваки, да вас бије,
падну ли млади соколи,
мајка нам нове одоји
и сваки за њу, сваки мрије.
(рефрен)
Французи, буд'те јунач права,
пуштајте, ал' и држ'те мах
поштед'те главе јадних мрава
Што силом дижу на вас прах!
Ал' деспоте, крвнике старе,
ненасићене краљеве,
те немилосне змајеве,
што мајци својој недра жаре!...
(рефрен)
А омладина мач нек паше,
кад стари наши погину,
из њиховог пра нек' стопе наше
врлине њихове подигну.
Преживети их зар нам вреди,
ко делит' с њима гроба мрак?
Ал' понос ће вам бити јак,
осветити их, ил' умрети.
(рефрен)
Милино света домовине,
оснажи осветнички бој
ко за тебе радо гине,
слободо драга, уза њ стој!

Из француске револуције

Нек дође нама под заставу
победа на твој подвиг драг:
нек издишући види враг
и понос твој и нашу славу!
(рефрен)
Превео Лаза Костић

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7.разред основне школе, Београд 2003, стр.50-51.

МАКСИМИЛИЈАН РОБЕСПЈЕР

Кад год је реч о Робеспјеровом терору, мисли се, пре свега, на радњу револуционарног суда. Тај суд био је установљен да суди противницима револуције, под претпоставком, наравно, да се код њих да доказати каква је била кривица. У пракси, то је постао суд париских санкилота*, који су се осуђивали на смрт све оне које нису сматрали за своје једномишљенике: ко год се није слагао с њима у политици, ризиковао је да изгуби главу. Да би се могли осуђивати људи без судски доказане кривице, поступак револуционарног суда морао се све више упрошћавати. [...]

У Конвенту и у јакобинском клубу Робеспјер је узео на себе да објашњава и правда терор. Том апологијом начинио је од терора своју личну ствар. За његово схватање терора нарочито је важан његов говор од 25. децембра 1793, у коме он повлачи разлику између уставне владе и револуционарне. Уставна влада има да одржи републику; револуционарна, да је оснује. Револуција, то је рат између слободе и њених противника. Револуционарна је влада у ствари ратна влада, и стога не може бити везана законом."

*санкилота – голаћ; у време француске револуције онај који не нос кратке чакшире (какве су носили племићи) него дуге, назив за припаднике „народне гарде", оружану снагу француске револуције; фиг. родољуб, пролетер

Преузето из: Радош Љушић, Историјска читанка и радна свеска за седми разред основне школе,Београд, стр.50.

ОДРЕДБЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ ПРАВА ЧОВЕКА И ГРАЂАНИНА
о слободи и закону

Скупштина је донела 27. августа 1789. године Декларацију права човека и грађанина. Наводимо одломак.

Чл. 4. Слобода се састоји у томе да човек може радити све што не шкоди другоме. Тако се природна права сваког човека омеђују границама које другим члановима друштва осигуравају уживање тих истих права. Те границе може одредити само закон.

Чл. 5. Закон сме забрањивати само дела штетна друштву. Све што закон не брани не може се спречавати, а нико не може никога присилити да ради што закон не налаже.

Чл. 6. Закон је израз опште воље. Сви грађани имају право да или лично или преко својих представника суделују у његовом стварању. Он мора бити исти за све, било кад заштићује, било кад кажњава будући да су сви грађани пред законом једнаки...

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Љубо Спаравало, Историјска читанка за 7. разред основне школе, Београд 2000. стр.61.

ФРАНЦУСКИ УСТАВ ОД 1791. ГОДИНЕ

Шарл Сењобос, ИСТОРИЈА САВРЕМЕНЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ,

Историја савремене образованости« Шарла Сењобоса, Српска књижевна задруга, Београд 1908, 440 страница. Наслов је измењен ради разумљивости. Место „образованост" употребљен је израз „цивилизација". Остатак текста је неизмењен, осим ситнијих корекција попут морнар место мрнар и сл.

http://sr.wikisource.org/sr-/Историја_савремене_цивилизације_5

Француски Устав од 1791. године.

Народна Скупштина бејаше се заклела да се не разилази, док не напише устав. Она је на том послу радила две године и устав обнародова 1791. године, а краљ се закле, да ће га поштовати.

Устав од 1791. године дело је странке која је произвела Револуцију; његови творци не хтедоше укидати краљевство, али нису више имали вере у оне власти, које су дотле управљале друштвом и државом; они су се бојали аристократа, то јест свих оних наследних друштава и деспотизма, то јест краљевске власти; поред тога они су узимали као правило ону теорију о подели власти, коју је Монтескије увео у обичај.

Постављено је дакле оно основно начело да „највиша власт припада народу". (То је значило рушење темеља старе монархије, где је краљ био једини господар).

Али „народ, од кога потичу све власти, може те власти вршити само с помоћу преношења власти на другога".

Целокупна се дакле власт врши преко представника; усвоји се и то: да краљ представља цео народ по наследном праву и да он има права да бира себи министре.

Све остале власти морају бити са изборним представницима. Али се не хтеде дати бирачко право свима становницима, него би решено, да ко хоће да буде бирач, мора плаћати порез, који се равња с тродневном његовом зарадом; тако се грађани нађоше подељени на две класе, на грађане активне, то јест на бираче, и на грађане пасивне, то јест они који немају бирачкога права.

По Монтескијевој теорији беху установљене три врсте власти: законодавна, извршна и судска. Судска је власт пренесена на судије, које бира народ на извесно време. Извршна је власт била „предата краљу с тим, да је под његовом врховном влашћу примењују министри". Законодавна је власт дата скупштини, састављеној од изабраних народних представника.

УСТАНАК У БЕРЛИНУ

Револуција је захватила све немачке државе и свуда су збачене дотадашње владе, образоване су либералне владе и сазване земаљске скупштине. Општи захтев био је доношење устава, увођење парламента и уједињење Немачке. О устанку у Берлину 18. марта 1848. године наводимо одломак из сећања једног од очевидаца догађаја.

Тачно у четврт до три од стране Курфистовог моста чули су се крици. Групе људи су потрчале на Кенигштрасе; појавили су се узбуђени, бледи и задихани људи, они су викали да су малочас на Дворском тргу на њих пуцали.

Узвици гнева и претње одјекивали су на Кенигштрасе* и по целом граду. Као вихор пронели су се по граду и земља се тресла под ногама. Људи су дизали калдрму, опустошили су продавнице оружја, упадали су у куће и износили су ћускије и секире, дванаест барикада ничу на Кенигштрасе; кароце, џакови вуне, брвна, преврнута кола са бурадима воде претворили су се у моћне вешто изграђене барикаде. На крововима су се појавили људи. Они су са циглама у рукама чекали војнике. Под претњом гомиле оружари су избацили на улицу* своје оружје. Сви су се наоружали вилама, мачевима, копљима, пиштољима, кочевима. Дечаци су упадали у куће и пели су на кровове велике корпе с камењем.

Са стране Александерплаца појавила се читава поворка. Напред је ишао млади улан по изгледу Пољак. Он је викао: „Нека живи слобода.” За њим је ишао добошар. Неколико заставника са црвеним и жутим заставама и на крају двестотине људи се шпадама, мачевима, сабљама, пиштољима, секирама и вилама. Заставе већином црвене биле су учвршћене на барикадама.

*Кенигштрасе – Краљевска улица- централна улица у Берлину

*улан- војник, коњаник наоружан мачем и копљем

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Љубо Спаравало, Историјска читанка за 7. разред основне школе, Београд 2000. стр.109.

Барикаде у Берлину 1848. године

МАРТОВСКИ УСТАНАК У БЕЧУ

Револуција у Аустрији почела је у Бечу 13-14. марта 1848. године. Цар је отпустио омрзнутог канцелара кнеза Метерниха. Устали су Мађари и потчињени народи Аустрије захтевајући демократске слободе, национална права и укидање феудалних обавеза. Наводимо одломак из описа књижевника и новинара Фридриха Хебла.

Сада се појавила војска. На улицама је дошло до препирки између народа и трупа, што се често догађа и код свечаних прилика; сукоби су непрестално расли, али нису достигли... јачину која би давала наслутити оно што се догодило око три сата. У то време... испаљен је плотун од којег се у мојој непосредној близини срушио један човек. Тада је свуда дошло до дивље трке; народ се распршио градом, све су се улице испуниле; на више места збили су се крвави изгреди... Војска је наступила масовно, топови су довучени, градска врата, затворена...

Војска на улицама Беча 1848. године

Идућег јутра дознао сам да је објављено да је кнез Метерних дао оставку на положај државног канцелара, што је затим публиковано у службеним бечким новинама. Тога дана (14. III) покрет народа добио је у још већој мери општи карактер; с тим је истовремено порасла и спремност царева да учини уступке жељама толиких хиљада. Оснивање националне гарде... Већ је прекјуче касно увече дозвољено на тражење градске управе; тај циљ је спроведен у живот већ идућег јутра. Укидање цензуре уследило је одмах иза тога и обећано објављивање закона о штампи...

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Љубо Спаравало, Историјска читанка за 7. разред основне школе, Београд 2000. стр.108-109.

УСТАНАК У МИЛАНУ

Револуција у Италији почела је устанком у Милану 18-22. марта 1848. Италијани су захтевали ослобођење од Аустрије и уједињење италијанских држава. Наводимо одломак из сећања учесника миланског устанка Висконти Веносте.

Осамнаестог марта између десет и једанаест сати ујутро стала се покретати гомила народа пгго се на „Пјаца дел дуомо" скупила да у збијеној поворци крене у Бролето, где је било седиште градске управе, да начелника са осталим градским заступницима подстакне да стану на чело народа и да се с њим упуте до гувернерове палате да затраже реформу.

И крену се поворка - непрегледно мноштво поплави улице; одјекује силна бука као узбуркано море.

С тим првим чином започела је револуција од пет дана...

Свуда су ницале барикаде... Срећни и знатни успеси што су их устаници четвртога дана извојевали - заузимање пионирске касарне... разбуди код већине одушевљење и осећај сигурности...

„Навали на врата", бејаше мисао и гесло бораца, привремене владе и одбора за одбрану. У ноћи од четвртога на пети дан... Предвече петог дана заори се на крају поклич: „Победа! Победа!" Све што је на тргу било потрча и стане се пробијати према мосту... Аустријанци се повукоше у утврђење и навале пуцати на свет што је нагрнуо према вратима...

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Историјска читанка за 7. разред основне школе,Београд 1987. стр.64.

Милано 1848. године

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД КРАЈА XVIII ВЕКА ДО СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА XIX ВЕКА

ВРЕМЕНСКЕ ОДРЕДНИЦЕ СРПСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

О појму Српска револуција и њеној подели на устанке изнета су различита мишљења. Текст који следи пружа основне податке о томе.

„Појам Српска револуција увео је у историографију познати историчар Леополд Ранке, употребивши га у наслову истоимене књиге објављене у Хамбургу 1829. године. Од тада до данас историчари су успели да се сложе око тога када је почела Српска револуција, али не и када се завршила. Том питању, као и њеној деоби на Први и Други српски устанак, њеном значају и њеним тековинама посвећен је наредни текст. Једно од питања које се намеће јесте када је завршена Српска револуција. Из њега произлази већина преосталих. Историчари су били склони да сведу Српску револуцију на прве две устаничке године (1804-1805), на Први устанак (1804-1813), на Први и Други устанак (1804-1815), на Први и Други устанак и део прве владавине кнеза Милоша (1804-1830, 1804-1833. и 1804-1835) и, коначно, на целокупни период постојања нововековне српске државе (1804-1918). Већина историчара користила је устаљени израз Српска револуција (који је у историграфију увео Леополд Ранке још 1929. године), а Владимир Стојанчевић и Чедомир Попов додали су му епитет национална - Српска национална револуција, те га и временски проширили до независности и до Уједињења. Преовладава уверење да се Српска револуција не може свести само на време Првог устанка. Већи је број историчара који су склони да Револуцију заврше 1815, а још већи број оних који њен крај виде у хатишерифима из 1830. и 1833. године. Ја сам, за сада, једини поборник идеје о њеном завршетку 1835. године. Попов, а у томе га делимично подржава Стојанчевић, верују да је њен исход у 1918. години. Време њеног почетка (1804), па чак и предисторија, нису изазивали никакву сумњу."

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, Радна свеска из историје за 7. разред основне школе, Београд, 2003.,стр.60-61.

ТУРСКО БЕЗАКОЊЕ - ЗБЕГ

Ратови, буне, похаре и епидемије, а посебно бекство од турске освете, нагонили су становништво да напушта насеља и тражи заштиту на скровитијим местима, далеко од путева, најчешће по неприступачним шумовитим планинама. Књижевник Милован Видаковић оставио је дирљиву слику једног збега на Космају с краја XVIII века.

„Јесен та бјаше лепа кад се у подножје сви изселисмо. Шуме велике, дрва на све стране изобилно: поправе сељани себи, где је који хотео, колибе, у које се склонимо, да ту само презимимо, а на пролетије, да се у космајске планине, више будући, за бољу от Турака безбедност, преселимо. Приспе нам и зима, паде велики снег, под којим отешћане гране на дерви клону к земљи, смрзнути потоци почну сад под ледом уздисати [...].По колибах свуда ватра, како дању тако и по целу ноћ непрестано горе, а људи сви от дима почађили а и глађу и страхом изтомлени да их је жалост била погледати [...]. Но на последак неста нам соли, нити смо је могли откуд добити: места и градови свуд позатварани, ни за које новце достати је нисмо могли. У кога се застало још сира, ти су месо са сиром јели, и тако

су се по мало солили, а који нису имали ни сира, ти су морали месо онако неслано јести, но како нам је то падало, свако може себи представити. Једући непрестано месо без хлеба и без соли добију многи пролив, и тако изслабе, да је свако као болесно једва ити могао. Многи су у нужди тукли од кукуруза чокове, и такове су у жервни млели, и от њих хлеб себи месили, да би со тим гладну утробу своју мало заварали. [Кад би им кукурузни чокови нестали, јели су ресе од лескових дрва. Нејаки су умирали од глади. Кад је грануло пролеће, збег је живнуо, као у јесење дане. Тад би се нашао отреситији појединац који је будио национални дух песмом уз гусле и причом] о наши краљеви и деспоти, о јунаци српски и храбри витезови..., о бој на пољу Косову и паденију нашег Царства."

Аутобиографија Милована Видаковића, Гласник српског ученог друштва XXX, 1871, 118-125.

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7.разред основне школе, Београд 2003, стр.63.

ДАХИЈСКА ВЛАДАВИНА

Вук Караџић описује дахије и њихову владу у Србији:

„Кад се огласи наоколо да су баше (јањичари) Аџи-Мустајпашу убиле и да су против цара, онда навале из околних крајева, особито из Босне и Арнаутске, све беспослице и крвници и бескућнуци у Бијоград као орлови на стрвину, и даље ји све радо попримају, једно да би се могли бранити ако би цар и на њу војску подигао као на Пасманџију*, а друго да се између себе један од другога чувају...

Риста Вукановић, *Дахије*

Многи су тада у Бијоград дошли голи и боси, пак се онђе одма оковали у сребро и у злато, и обукли у свилу и кадифу и узјали на атове с ратовима.

Како су даије пођерале праве спаије, они сад постану и спаије и читлуксаибије (која су села била почитлучена од старине, они су им читлук саибије пођерали ако нијесу били од његова друштва, а осталим се селијама сами начинили читлуксаибије), и по свим селима погради анове и чардаке и помећу своје субаше*.

Сад већ ни судија други није било у земљи осим даија и њихова каба-даија и субаша; кнезови су после Аџи-Мустај-пашине смрти одма изгубили власт у народу, а и кадија ће се који налазио није смио од њи ни помолити свога ћитапа. Они су људима судили и пресуђивали по својој вољи, људе били и убијали, глобљавали, отимали (или узимали као своје) коње и оружје и друго што им се гођ допало."

Пасманџија – Пазван Оглу, видински паша

баше – јањичари

субаше – управник мање административне јединице; за време дахија свако је село имало свога субашу

читлук – феудални земљишни посед насилно претворен у баштину

читлучење – процес претварања државних феудалних поседа у приватну својину, баштине

читлук-саибија – власник земљишног поседа, читлука

Вук Стеф. Караџи, Описаније Србије,СКЗ, Београд, 1987. стр. 100-101.

УСТАНИЧКА ЗАКЛЕТВА

Орашац, Аранђелов дан 1803, заклетва коју је изговорио прота буковички Атанасије будућим устаницима.

«Ко издао, издало га тело; пожелио али не могао поћи; нити му се старо ни младо у кући јављало. Од руке му се све скаменило, у тору му не блејала стока, у обору не рикала. Да Бог да да се у сињи камен створи да се други на њега угледају. Нити био срећан, ни дуговечан, нити лица Божја игда угледао. `Ми смо на све то викали амин`»

Казивања о српском устанку 1804, Београд 1980, стр. 167. (приредила Драгана Самарџић)

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7.разред основне школе, Београд 2003, стр.64.

СТВАРАЊЕ ПРАВИТЕЉСТВУЈУШЧЕГ СОВЈЕТА СРПСКОГ

О оснивању Правитељствујушчег совјета српског Вук Караџић пише:

Печат Правитељствујушчег совјета

„Кад се ови посланици српски (који су ишли у Русију) године 1805. врате у Србију, прото Ненадовић и Божо Грујовић, којега су ови посланици из Русије довели собом, навале једнако око Јакова да се постави Совјет, које и Јакову буде по вољи. И тако оне исте године пошто освоје Карановац... уреде да свака нахија изабере по једног поштена и паметна човјека, па ти сви људи да се састану на једно мјесто да суде и пресуђују све веће распре и тужбе земаљске и ето тако постане у Србији Совјет... Совјет се овај најприје намјести у манастиру Вољавчи... затим се премјести у манастир Боговођу, а оданде послије некога времена у Смедерево... Намјестивши се сад у Смедереву и уредивши своју канцеларију, стане се мијешати и у земаљске уредбе и старати се мало помало да власт себи присвоји... “

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе, Београд, стр. 98.

ФИЛИП ВИШЊИЋ БОЈ НА МИШАРУ

Полећела два врана гаврана*
са Мишара, поља широкога,
а од Шапца, града бијелога,
крвавијех кљуна до очију
и крвавих ногу до кољена.
Прелећеше сву богату Мачву,
валовиту Дрину пребродише,
и честиту Босну прејездише,
те падоше на крајину љуту,
баш у_Вакуп, проклету паланку,
а_на кулу Кулин-капетана; **
како па'ше, оба загракташе.
Ту излази када Кулинова,
излазила, те је говорила:
„Ја два врана, два по богу брата,
јесте л' скоро од доње крајине,
од Мишара, поља широкога,
а од Шапца, града бијелога?
Јесте л' вид'ли млогу турску војску
око Шапца, града бијелога,
и у војсци турске поглавице?
Јесте л' вид'ли мога господара,
господара Кулин-капетана,
кој' је глава над сто хиљад' војске.
и који се цару затекао
да ћ' Србију земљу умирити
и од раје покупит хараче,
да ће Црног Ђорђа уватити
и жива га цару опремити,
и да ћ' исјећ српске поглавице,
кој' су кавгу најпре заметнули?
Је ли Ђорђа цару оправио?
Је л' Јакова*** на колац набио?
Је ли Луку**** жива огулио?
Је л' Цинцара***** на ватри испеко?
Је л' Чупића****** сабљом посјекао?
Је л' Милоша******* с коњма истргао?
Је л' Србију земљу умирио?

Споменик подигнут у част
Мишарске битке

Иде ли ми Кулин-капетане?
Води л' војску од Босне поносне?
Иде ли ми, хоће л' скоро доћи?
Не гони ли мачванскијех крава?
Не води ли српскијех робиња,
које би ме вјерно послужиле?
Каж'те мене кад ће Кулин доћи?
Кад ће доћи, да се њему надам?
" Ал' бесједе двије тице вране:
„Ој госпођо, Кулинова љубо,
ради бисмо добре казат гласе,
не можемо, већ каконо јесте.
Ми смо скоро од доње крајине, а
од Шапца, града бијелога,
са Мишара, поља широкога.
Вићели смо млогу турску војску
око Шапца, града бијелога,
и у војсци турске поглавице,

и вид'ли смо твога господара,
господара Кулин-капетана,
и вид'ли смо Црнога Ђорђија
у Мишару, пољу широкоме.
У Ђорђија петн'ест хиљад' Срба,********
а у твога Кулин-капетана,
у њег бјеше сто хиљад' Турака.
Ту смо били, очима гледали,
кад се двије ударише војске
у Мишару, пољу широкоме,
једно српска, а друго је турска;
пред турском је Кулин капетане,
а пред српском Петровићу Ђорђе.*********
Српска војска турску надвладала.
Погибе ти Кулин-капетане,
погуби га Петровићу Ђорђе.
С њим погибе тридест хиљад' Турак';**********
изгибоше турске поглавице,
по избору бољи од бољега
од честите Босне камените
Нити иде Кулин-капетане
Нити иде, нити ће ти доћи,
Нит се надај, нити га погледај,
Рани сина па шаљи на војску:
Србија се умирит не може!"

*два врана гаврана су алегорија, јер су се од 170 Кулинових војника, после битке вратили у Вакуп, само двојица

** Мехмет бег Куленовић

*** Јаков Ненадовић

**** Лука Лазаревић

***** Јанко Поповић Цинцар

****** Стојан Чупић

******* Милош Стојићевић Поцерац

******** подаци о броју српских и турских војника су преувеличани

********* Битка је била 13. августа 1806. године

**********И овај податак је претеран.

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија (1804-1815), историјски извори, Београд 2004. стр. 35-36.

МИШАРСКА БИТКА

Током Првоі устанка било је више знаменитих битака између устаника и Турака. Једна од њих десила се на Мишарском пољу, недалеко од Шабца. Устаници су извојевали једну од најважнијих победа, овог пута над војском босанског везира.

Афанасиј Шелоумов, *Бој на Мишару*

„Било је то почетком августа 1806. године када су се огледале те две војске. У ноћ пред битку послао је Карађорђе своје коњанике у оближњу шуму да при првом пуцњу, али не раније, ударе на непријатеља с леђа. У шанцу је наредио да се не пуца док Турци не прићу тако близу да се више не може промашити. У зору се сераскер подигао са свом својом силом из табора пред Шапцем; најхрабрији босански бегови носили су заставе пред војском. Мирно, са напуњеним пушкама, чекали су их Срби. Тек кад су Турци дошли у домашај српских пушака, Карађорђе је дао знак. Сви из првог реда су нишанили и погодили, како то стрелци кажу, сви у месо; заставе су попадале; велику збрку направили су топови. Како су одмах затим дојурили коњаници с леђа и почели да туку, а Карађорђе отворио шанац и са пешацима упао у непријатељске редове, код Турака је одмах завладао неред и њихов пораз био је запечаћен.

Најзначајнији предводници Турака, Синан-паша из Горажда, капетан из Дервенте, сам сераскер Кулин, изгинули су; ту је најзад погинуо и капетан Мехмед са два сина; цвет Босне изгинуо је са заставама. Срби скоро нису имали губитака. Само је храбри поп Лука Лазаревић, и сувише смело гонећи Турке, тешко рањен. А Турци су толико настрадали да су њихови вођи, колико их је још било, још исте ноћи решили да један део своје војске склоне у Шабац, а остале одмах да воде преко Дрине. Али, то повлачење их је коштало не мање него битка. У шуми Китогу, док су се повлачили у четама, нападнути су са свих страна. Одузет им је богат плен и све робље које још нису били пребацили преко Дрине. Ту је Милош од Поцерја задобио Кулинову сабљу, најсјајнији знак победе; ослободио је војску и вратио је кући."

Леополд Ранке (у сарадњи са Вук Стеф. Караџићем), Српска револуција, Београд 2002, стр. 91-92.

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7.разред основне школе, Београд 2003, стр.67-68.

ЧЕГАРСКА БИТКА (31. МАЈ 1809)

Вук Караџић, Правителствујушчи Совјет Сербски за времена Кара-Ђорђијева или отимање ондашњијех великаша око власти:

У Делиграду је отприје управљао Петар Добрињац, и свагда срећно; сад Младен* мислећи за цијело да ће Срби узети Ниш и жалећи и завидећи да Петар, као непријатељ његов и Кара-Ђорђијев, опљачка онаку варош и још већма осили, наговори Кара-Ђорђија те мјесто њега постави Милоја Петровића главнијем управитељем на ономе крају. Сад се на несрећу народну састану у Делиграду два хата на једнијем јаслима: Милоје силан и бијесан а уздајући се у Младена и у Кара-Ђорђија, није гледао Петра лијепим речима да ублажи и с њим да се сложи (као што му је и Кара-Ђорђије и наручивао), него је хтио управо да му на срамоту заповиједа и пркоси; Петар пак уздајући се у своје пријатеље и једномисленике и опомињући се својијех заслуга, није хтио Милоју да се покори него му јавно показивао да га не признаје за свога старешину. Тако се и остале све мање старешине, које су се ондије биле скупиле, подијеле на двоје: једни постану Милојевци а други Петровци. Али поред свега тога војска се опет крене из Делиграда к Нишу, и ресавски кнез, Стефан Синђелић, са својом војском начини шанац* до самога Ниша на селу Каменици. У том, Српском несрећом, Руси не могу због Дунава, који се био излио, рано прићи у Бугарску, за то војска Турска, која се била доље скупила, потрчи сва Нишу у помоћ. Искупивши се сви Турци према Србима, један дан (негдје око Петрова дне) баш кад је Петра с коњицима Хајдук-Вељко био одазвао Гургусовцу* у помоћ, ударе Турци свом силом на Ресавски шанац. Војници су из другијех шанчева хтјели да иду Ресавцима у помоћ, али Милоје заповједи да се нико није макао, него свак да чува свој шанац. Турци ударе на Ресавски шанац на јуриш, и Ресавци су се јуначки бранили, али 'Ко ће сили Божјој одољети'? Једни су Турци нападали а други су преко њих ишли у напредак, и тако кад се опкопи испуне мртвима, живи преко њих навале у шанац и стану се са Србима бити пушкама кијачки,* сјећи и бости сабљама и ножевима, и чупати се за вратове. Кад кнез Стефан види да Турци обладаше, он из пиштоља запали џебану* и отиде у вјетар с многијем Србима и Турцима који су били око њега. И тако изгину сви Ресавци, којијех је, као што се онда говорило, било око 3000, само сеиз* кнеза Стефана, младо и врло црномањасто момче, узјаше на кнежева хата, и умјешавши се међу Турке, који су мислили да је циганче и сеиз каквога Турског поглавице, остане у животу и дошавши међу Србе каже како је било. Ово је момче било послије код Хајдук-Вељка, и ја сам у Неготину с њиме говорио о овом догађају. Кад Срби из другијех шанчева виде шта би од шанца Ресавскога, они сви, и сам Милоје, оставе своје шанчеве и топове, па побјегну к Делиграду, а Турски коњици навале за њима, те их многе постижу и исијеку, а и од онијех који измакну, многи се не уставе ни у Делиграду него се разбјегну куд ко зна. Петар Добрињац више се и не врати к својој војсци него, како чује шта је било на Каменици, отиде у Биоград к Родофиникину,* и оданде послије с њиме преко Баната у Каравлашку.

*шанац - шарампов, утврђење од дрвета и блата, подизан уочи битке, било их је највише поред српско-турске границе

* Гургусовац - Књажевац

* кијачки – кундацима

* џебана – муниција

* сеиз – коњушар

* Родофиникин - Константин Константинович Родофиникин, руски дипломатски представник у Србији

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија (1804-1815), историјски извори, Београд 2004. стр. 40-41.

СЕЋАЊЕ ИЛИЈЕ ЂОСЕ НА ЧЕГАРСКУ БИТКУ:

После одласка Петрова* на два дана ударе они* и пешак и коњик и топ на првиј српској шанац на Чегару, но Срби се у том шанцу одбранише. У среду по Светој Тројици упарадише се коњици турски, прво бели, па за њима зелени, за овим алатасти,* па доратасти,* па најпосле црни, а пред првиј ред истераше 2 топа коњичка; па кад дову свршише,* они избацише два топа те полако приближише се к шанцу чегарском. Одавде, из шанца, оспе се један плотун па се претрже, а Турчин онда преко шанца, који је био без кољa и врљика, пошто није имало горе на близу, па стадоше севати сабљама и сећи. Срби држали су се јуначки, секли су ножевима и тукли кундацима Турке од јутра до ићиндије* и попадају готово сви; њи троица, четворица излегоше сасвим рањени...

* Петар – Петар Добрњац

* они - Турци

* алатаст - црвенкаст, риђ

* доратаст - затворено црвене боје

* дову свршти - Богу молити

*ићиндија -трећа по реду дневна муслиманска молитва, између поднева и заласка сунца

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија (1804-1815), историјски извори, Београд 2004. стр. 41.

Ћеле кула код Ниша

СОВЈЕТ

Вук Караџић, Правительствујушћији совјет:

Кад један од прве Руске господе запита Српске посланике (прота Матеју Ненадовића, Јована Протића и Петра Чардаклију) у Петерсбургу на свршетку године 1804., ко им је старјешина у Србији прото Ненадовић одговори, да немају никаквога једног старјешине*, него да нахије имају своје старјешина, које се између себе договарају и савјетују. На то им рекне онај Руски господин, да ваља да постане *совјет** састављен од људи из свију нахија, који ће народом и земљом управљати и заповједати свијем старјешинама. Ово проту Ненадовићу и Јовану Протићу буде врло по вољи, јер су знали, да Јаков Ненадовић протов стриц, и Миленко Стојковић, који је Јована Протића одредио на овај пут, никако не би ради да им Кара-Ђорђије заповиједа. Кад се ови посланици Српски године 1805. врате у Србију, прото Ненадовић и Божо Грујовић*, којега су посланици из Русије довели са собом, навале једнако око Јакова да се постави совјет, које и Јакову буде по вољи. И тако оне исте године, пошто освоје Карановац и Ужичани* им се предаду и плате уцјену, Јаков позове Кара-Ђорђија и дође о Великој Госпођи у манастир Боговађу, да се о том разговоре и договоре. Но Кара-Ђорђије не хтједне отићи у Боговађу, него он дозове Јакова у нахију Биоградску у село Бораки, и ондје се сазову и остале знатније поглавице, те уреде, да свака нахија избере по једнога поштена и паметна човјека, па ти сви људи да се састану на једно мјесто, да суде и пресуђују све веће распре и тужбе земаљске, и ето тако постане у Србији совјет, који се у почетку највише звао *синод* или *скупштина*; а на печату (на коме су били грбови Србије[...], а доље испод грбова 1804*) био је натпис: ‘ Правителствујушчи совјет сербскиј. Совјет се овај најприје намјести у манастиру Вољавчи, у нахији Рудничкој, но будући да ондје у пустињи нити су имали совјетници шта јести, нити је ко долазио да се суди, за то се премјести у манастир Боговађу, а онде послије некога времена у Смедерево. Први су совјетници постали она тројица, што су били у Русији, то јест: прото Ненадовић, који је био као и предсједник, од нахије Ваљевске, и Јован Протић, од нахије Пожаревачке, и Божо Грујовић као секретар или писар; а послије из нахије Пожешке, Младен Миловановић из нахије Крагујевачке, Јанко Ђурђевић из нахије Смедеревске и Милија Здравковић из нахије Ћупријске.

* старјешине – прота је из суревњивости Ненадовића према Карађорђу сакрио податак о његовом избору за вожда

*совјет – Вукова напомена: « Ја даље за то пишем совјет, а не савјет, што мислим да у Српскоме језику и у овоме смислу не ваља ни једно, наго би ваљало казати виједе»

*Грујовић - право име Теодор Филиповић, родом из Руме, а у Русији био професор у Харкову

* Карановац - Краљево

* Ужичани - реч је о освајању ужичке вароши 1805. године

* 1804 - Совјет је основан 1805. па је вероватно утиснута ова година зато што је тада избио Први устанак

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија (1804-1815), историјски извори, Београд 2004. стр. 81-82.

КАКО ЈЕ ПОСТАО СОВЈЕТ СРБСКИ

Прота Матеја Ненадовић у својим МЕМОАРИМА наводи ко је први предложио да устаничко вођство оснује Совјет или Синод као врховни орган успшничке власти, уз Карађорђа као врховног вожда. Наводимо одломак из МЕМОАРА.

У Петербургу српској депутацији пребацивали су и преговарали да наш Карађорђе убија и неправде чини. На то смо ми депутати одговорили да није истина; но Карађорђе од сваке нахије која је са оружјем на Турке устала заиште од нахије најбољега и правосудног човека, и то од сваке нахије по једног са собом води, и свакога кривога даде оним људима те пресуде и какву каштигу они изрекну, он Карађорђе, даде својим момцима да то изврше. Он (Чарторијски)* каже „Ако је тако, то је добро; ако и није, нека буде. И ваља да имате Синод. Јербо нити ће Росија, нити икаква држава корешпондирати са једним човеком, но са народом и са Синодом."

Како депутати из Петербурга, ја и Јован Протић, дођу око половине јануара 1805. године - први око Карађорђа, Јакова, Милана и кнеза Симе... навале да се Синод постави. И како Карађорђе тако и сви други и народ кабули* и жели да се темељ правитељству постави...

После борби 1805. Карађорђе је проти рекао: „Којекуде, ето у скупштини (у Београду) бирај најбоље и кога хоћеш, пак људе води у манастир Вољавчу и тамо седите". Ја одмах искупим Весу Велимировића и Љубишића за нахију Ваљевску; Коју Ивановића из Свилеуве, за Шабачку; Стојана из Берчића, за Рудничку; Павла Поповића из Вранића, за Београдску. Представим их Карађорђу... и сви рекну: „Да бог да срећно." Сад Карађорђе вели: „Узми их пак води у Вољавчу, и старајте се како вас бог учи за сав народ српски, да би и мене терета мало скинули, а ја ћу скоро тамо доћи"... и тако поче да ради Синод или Совјет Србски.

*Чарторијски- министар иностраних послова Русије

*кабулити- примити, допустити, дозволити, одобрити

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Љубо Спаравало, Историјска читанка за 7 разред основне школе, Београд 2000. стр.78-79.

НАРОДНА СКУПШТИНА

Карађорђе Петру Добрњцу - позива га да дође на Скупштину у Београд ради договора око скела, царина и наоружавања

Београд, 19/31. децембра 1810.

Благодарни господару Петре Тодоровићу, здравствујте.

Јављам Ти како сад јесам писао свим старешинама, будући ово се прикучила нова година, ваља да се договарамо. Новца није, нишча није, како ћемо се држати, да се договарамо за свашчо, и сви ће доћи сад на Мали Божић*, сви ће бити у Београду и трећи дан по Маломе Божићу. Сад је време скелама* да се продају тако и ћумруци*, старо што је ваља рачуни да се предају*. Зато дођи, сви на скупу да будемо и о свачему да се раз-

Петар Добрњац

говоримо. Сви ћемо говорити, чија боља буде ону да примамо реч. Друго, и то јесам свима старешинама писао, за џебану* да прикажу колико год у кога има џебане, ђулета, гола барута и вишека и олова. Сваки рачун да донесе. Зато и ви све препишите шта имате, да видимо имамо ли са чим чекати лето, ако немамо да гледамо како да набављамо од куда било. Него то ми је врло жао што сам чуо да си болестан, али како год можеш доћи на овај разговор. Туна нареди који ће смотрити у име, до Вашег возвратка. И по пре би ваљало да сабор* чинимо, али наши депутати закаснише. Зато даље време пролази и није могућно више чекати, а и ја сам ти у слабоме здрављу, из собе на ветар не смем да изађем, а да Бог да и Тебе и мене здравље. Немој закаснити него доћи макар како до Пореча пак оданде на лађи можеш до у Београд. Сотим остајем Вас поздрављајући

Кара Ђорђе Петровић

вр. пред. нар. Сербскаго

* Мали Божић - Обрезање Христово, 1. јануар

* скела - место где се на рекама превозе роба и људи

* ђумрук - царина

* рачуни - извештаји о сакупљеном и предатом порезу

* џебана - муниција

* сабор – Скупштина

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија (1804-1815), историјски извори, Београд 2004. стр. 81.

САРАДЊА СРПСКИХ УСТАНИКА СА РУСКОМ ВОЈСКОМ У ТОКУ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА

С обзиром на то да је Русија ратовала с Турском од 1806. до 1812. године, дошло је до војне сарадње српских устаника и руске војске која је оперисала у Влашкој и Молдавији. Наводимо рапорт команданта молдавске армије И.М. Каменског руском цару Александру Првом, 24. октобра 1810. године .

„Пре извесног времена Турци су са стране Босне провалили у Србију, ширећи страх и разарање у овој земљи, приближавајући се чак Београду. Одмах када сам о томе добио извештај писао сам генералу Засу да он слањем једног одреда к Делиграду обезбеди Србију од стране Бугарске и тиме омогући Црном Ђорђу да обрне све своје снаге против Босне, пгго је било и урађено. Сад генерал лајтант Зас добивши од Црног Ђорђа обавештење јавља ми да је он имао сукоб с Турцима петог и шестог овог месеца. У овом бојy убијено је Срба 117 људи и рањено 183, међу којима и 5 старешина. Но Турци су имали много веће губитке и били су принуђени да оставе своје шанчеве и да одступе к реци Дрини. Овом победом Срби су се окуражили и Црни Ђорђе се нада да ће Турке протерати преко Дрине

и тиме ће успокојити свој крај од стране Босне. “

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Љубо Спаравало, Историјска читанка за 7. разред основне школе, Београд 2000. стр.77-78.

ХИМНА СЛОБОДИ

Божа Грујовић се истакао у пружању Правне помоћи вожду и устаницима приликом уређења устаничке државе. Када се радило на ограничавању Карађорђеве власти оснивањем Правитељствујушчег совјета, он је добио задатак да осмисли и правним актима уреди установу Совјета и вожда. Тад су настали његови текстови „За памјат” и „Слово”. Следи део другог текста, познатијег као Химна слободи. Линија са тачкицама означава неколико изгубљених страна.

„Закон је воља вилајетска, која вилајету целом и сваком добро заповеда а зло запрешчава. Првиј дакле господар и судија у вилајету јест закон. Под законом мораду господари, поглавари и совјет правителствујушчиј (обшча канцеларија) и свјашченство, и воинство, и сав народ бити; и то под једним и тим истим законом. Закон добре, заслужне да награди; а зле, непокорне, леньиве у служби, да каштигује. Зато закон разуман и праведан бити мора.

Нису они знали шта је закон, закон велим грађански. Закон је вилајету то, што једном човеку рана, пиће, воздух, одело, и кућа; тј. како човек кад ране и пића и проче нестане умрети мора, тако и вилајет без закона мора да пропадне, да опет у робство дође, и да се са свим растргне погине. Но закон тако као и рана, мора добар бити. А како ћемо ми тај добар закон направити, под коим ће вилајет честит и срећан бити, крепко и твердо стајати, и од колена на колено славнии и честитии бити. На прво питање треба паметно да отговоримо. Јербо от овога и срећа и несрећа народња зависи. [...]

Разум дакле и правда јесу две половине благополучија. Гди разума и правде нема, ту нема закона.

Ми да подигнемо и да добро утврдимо у Србии ова 2 реда: разум и правду и да ij добро укрепимо са целом нашом снагом, да се свака сила и снага њима покори. И овај мудриј и праведниј закон, да нам првиј господар и заповедник буде. Он да заповеда господарима, војводама, совјету, свјашченству, владикама, и свакоме малому и великому. Он ће нас бранити, и свободу и вољност сачувати. [...]

Прва је дужност поглавара старати се да је у вилајету свакиј сигуран за себе, за живот свој, за децу и жену своју, за дом, имениje, и чест своју. - Сигурност 1. живота, 2. имениja и 3. чести, свакиј, да, и оно дете које се јешче, родило није, иште од заповедника, и ако поглавар њима свима живот, имениje и чест сачувати неће, или не може, није достојан поглавар бити.

Втора дужност поглавара јест освободити неосвобождене, и свободу вилајетску сачувати, јербо нам је у свободи двапут мио и сладак живот. Свобода нас разлучава од зверова, и роб гориј је од звера, јербо човеку робу оно се одузима, што га чини човеком. Боље је неживети, него у поганом робству бити. - Свобода, свобода нас људма чини, - свобода и вољност даје војнику јакост, војводама и поглаварима мудрост, и правосудије. Она старешинама даје љубезно к млађим отеческо срце, она свјашченство просвешчава, и руке њихове на благословениje свободнога стада свога воздиже. Свобода совјет народну умудрава, свобода свакога обогашчава; свобода орача у пољу, пастира код стоке, путника на путу, војника на војсци и домаћина код своје куће, весели и утешава, и мио му живот чини. У свободној земљи у пољу боље роди, и марва се боље плоди, леп се хлеб једе, и добро вино пије.

Једном речију, гди нема свободе ту нема живота."

Прота Матеја Ненадовић, Мемоари, Београд 1867, стр. 295-297.

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7. разред основне школе, Београд 2003, стр.65-66.

ВОЖД

Избор вождова - Карађорђа

Вук Караџић, Прва година српског војевања на даије:

Пошто се већ Срби одметну и подобро заваде са Турцима, онда се ове Шумадинске четобаше стану разговарати и договарати између себе:* 'Ко ће сад бити старјешина! Ни једна кућа не може бити без старјешине, а камо ли толики народ? Ваља да се зна, кога ћемо

Вожд Карађорђе

питати и слушати.' Млоги повичу, да буде старјешина арамбаша Станоје Главаш, (из наије Смедеревске из села Селевца), јер је он готово највише почео, и до сад највише Турака побио, и ајдуци највише за њим иду и слушају га. На то Станоје одговори: 'Добро, браћо! Ја сам ајдук, и мене ајдуци слушају, и слушаће ме; али сав народ нијесу ајдуци, пак ће људи сјутра рећи: куда ћемо ми за ајдуком? У ајдука нити има куће ни кућишта: сјутра кад Турци навале, он ће у шуму, а ми ћемо остати на међдану,* да нас Турци робе и арају. Него ви поставите старјешину какога човека између вас, који је и до сад био с народом; а ја ћу чинити, што могу, као и до сад.' Онда стану преметати с једнога на другога, и сваки од кнезова и досадашњи поглавара стане отискивати од себе изговарајући се како је који знао, док најпослије не навале сви на кнеза Теодосију, из наије Крагујевачке из села Орашца, те он, узевши на страну неколицину од кнезова, не покаже прави узрок, зашто се сви одричу, говорећи: 'Бог с вама, браћо! Како ћу ја, као кнез народни, бити старјешина ајдучки чета? Ако сјутра Турска војска рупи у Србију, како ћу ја изићи пред Турке? Шта ли ћу им казати, кад ме запитају: ко поби толике Турке (јер врана врани очију не вади), и попали Турске куће и џамије? Ајдуке и ову момчад ми можемо ласно предати, али кад се ми назовемо поглавице ајдучке, нас не може предати нико. Него за сад нека буде старјешина Кара-Ђорђије, који је код Турака и онако познат као ајдук; па ако Турска војска одма стигне у Србију, и Турци опет обладају, он с ајдуцима нека бјежи у шуму, а ми ћемо изићи пред Турке, и бацићемо кривицу на њега и на остале ајдуке, пак ћемо ми послије њему ласно извадити бурунтију* и предати га, као ајдука; ако ли се што друкчије окрене, и ово се протегне, ми ћемо владати и заповједати, народ је нама свакојако у рукама.' Кад по том сви навале на Кара-Ђорђија, да он буде старјешина, и он се стане изговарати, да не умије управљати народом, и да је зао и љут, па оће одма да убије; онда му кнез Теодосије рече: 'Што ти не знаш, ми ћемо ти казати; а што велиш, да си љут и зао, па оћеш одма да убијеш, баш такови сад и треба.' И тако се Кара-Ђорђије прими старјешинства, и почевши одма господарски судити и заповједати, и мјесто пријетње из пиштоља гађати, огласи старјешинство своје по свој Србији.

*себе - Вук има на уму Збор у Орашцу, 2/14. фебруара 1804.

*међдан - мегдан

* бурунтија (бујурулдија) - писана заповест везира

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија (1804-1815), историјски извори, Београд 2004. стр.78-79.

КАРАЂОРЂЕВА СТРОГОСТ

Прота Матеја, Мемоари:

[Уочи Мишарске битке]. Сад у логор у Бељин преданимо. Ту је Кара-Ђорђе, љутит, слабо с ким говори, све ћути. Док му нешто писар његов, ваљда је скривио, он ћипи, пак

ти мога Стеву* батином, батином. нико несме да се прикучи да моли, а од њега се неотима. Док већ у неко доба потрчасмо молити и Стеву отури смо те побеже, а он крџалинку* довати да убије, а Стева се умеша у војнике и тако се спасе. Сад сва и војска и војводе и капетани гледају то, и један с другим шапље: јој брате, кад он од свога момка и писара тако ради, ја шта ће од нас ако скривимо бити. Уће слога, и да је рекао онда: ајте сви на Саву да прегазите ту се неби смео наћи један кои неби на Саву нагазио, а то ли на Мишарско поље.

* Стева - Јевтић Стева, вождов секретар и изасланик

* крџалинка – пушка

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија (1804-1815), историјски извори, Београд 2004. стр. 72-73.

ХАЈДУК ВЕЉКО ПЕТРОВИЋ

Хајдук Вељко Петровић сматра се највећим јунаком Првог српског устанка. Хајдуковао је у чети Станоја Главаша, а потом био у пратњи Ђуше Вулићевића, смедеревског кнеза, до његове погибије (1805). У Устанку се истакао тек 1807. године ослобађањем Црне реке. Био је веома одан Карађорђу, за узврат вожд му је био веома наклоњен. При крају Устанка стекао је највиши војни чин - главнокомандујући на источном фронту, према Видину. Записано је да је посебно волео коња Кушљу, пушку и супругу Чучук Стану.

Вук Караџић, Житије *Ајдук-Вељка Петровића:*

„Ајдук Вељко Петровић, војвода Крајински и комендат Неготински родио се око године 1780. у Црној ријеци у селу Леновцима. [...] И од тадај [ослобођење Црне реке 1807] остане код свој и момака и бимбаша* и буљубаша *господар*, а код Совјета и Црног Ђорђија *рабри војвода*, а код Турака на свему ономе крају *страшни непријатељ*. [...]

Стева Тодоровић, *Погибија хајдук Вељка*

Кад пређу Руси 1810. године у Крајину, отиде и он са својим момцима пред њи, и то је цијело љето с њима рабро војевао око Дунава и Тимока, и за раброст своју добио златну колајну*; а под јесен водио Руску војску на Варварин, ће се у оној славној битки ранио у лијеву руку, и по том у шаци мало остао сакат (нити је могао прста добро скупити, ни исправити). [...]

По том трећи дан [1813] удари сва сила Турска, с топовима и са свом оправом, те пређе преко

Тимока. Он истина с оно своје војске, што је извео из шанчева, изиђе опет пред Турке, и са неисказаном раброшћу удари, да би и опет узбио; но шта је он са своји 3-400 коњика и с толико Влашки солдата у равну пољу могао учинити Турској војсци од 15-16000? С једном се војском тукао, а двије су, три обилазиле, да му зађу с леђа; и тако он уступи, и измичући се пред Турцима дође у Неготин. Ту ноћ изиђе опет из Неготина, те удари на Турке; но Турци се одрже. И тако је послије неколико дана сваки дан излазио у поље и са неисказаном раброшћу тукао се с Турцима, но Турци се утврде и погради шанчеве око Неготина. [...]

Тако једно јутро (први дана мјесеца августа) изиђе у један мали шанац, и на табљама стане наређивати и казивати, како ће се нешто заградити и поправити, што су Турски топови били развалили; а Турски га тобџија загледа, па потегне из топа, те га удари из пријека кросред плећа, и тако га прекине и разнесе, да ништа више није могао рећи, до: 'држ- -', и с том половином ријечи падне мртав на земљу.* [...] И тако је до мрака ту лежао мртав, а увече га брат његов Милутин с момцима узме, те га изнесе из шанца и сарани код цркве. [...] И тако Срби пети дан послије његове смрти оставе Неготин и побјегну у Пореч. Потом одма сав онај крај, а мало послије и сва Србија, позна, да Вељка нема.

Вељко је био танка и висока струка, смеђе косе и врло мали бркова, дугуљасти суви образа, широки уста и подугачка, мало покучаста, носа; и није му много више било од 30 година. По срцу и по тјелесном јунаштву био је први не само у Србији, него се може слободно рећи и у цијелој Европи свога свуд ратног времена. У вријеме Ахила и Милоша Обилића он би заиста њиов друг био, а у његово вријеме Бог зна, би ли се они могли с њим испоредити."

* бимбаша - старешина над 1.000 војника

* колајна – медаља

* И руски извори говоре на исти начин о Вељковој погибији.

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија (1804-1815), историјски извори, Београд 2004. стр. 68-70.

ОСМА ТАЧКА БУКУРЕШКОГ МИРА

Букурешт, 16/28. маја 1812.

И ако није допуштено сумњати да Висока Порта, верна својим начелима, неће бити милостива и племенита према Србима (народу који јој је потчињен и који јој одавно плаћа данак), нађено је као правично да се, с погледом на учешће које су Срби узели у овом рату, то свечано уговори једном одредбом о њиховој безбедности. Услед тога и према члану 4 прелиминара,* Висока Порта даје Србима потпуну амнестију*, и обећава да њихов мир неће моћи бити помућен због прошлих догађаја. Утврђења сграђена у њиховој земљи за време овога рата а која нису раније постојала, биће сравњена са земљом, утолико уколико буду непотребна у будуће, и Висока Порта заузеће као и раније друге градове и ставиће у њих артиљерију, муницију и гарнизоне које буде сматрала за умесно. Али да ти гарнизони не би неправедно угњетавали Србе, Висока Порта ће, само по својим осећајима милосрђа, поступати према том народу са свом потребном умереношћу; осим тога, на молбу Срба, Висока Порта ће им дати исте повластице које уживају

њени поданици на Архипелашким острвима* и у другим крајевима њених држава; а да би им такође дала доказа о својој великодушности, она ће оставити њима самима бригу о унутрашњој управи земље, примаће непосредно од њих новац од умерених пореза које ће разрезати на њих и предузеће за то мере договорно с народом.

Превод са француског

*прелиминар - припреме за закључење мира, предуговор

*амнестија - помиловање, опроштај

*Архипелашка острва -Јонска острва

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија (1804-1815), историјски извори, Београд 2004. стр. 55.

ВОЂИ СРПСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

Српски устанци, Први и Други, имали су своје вође, за које се користио стари српски израз вожд. Вожд је устаничка титула, напуштена свршетком Другог српског устанка. Вожд Првог устанка био је Карађорђе, Другог Милош.

КАРАЂОРЂЕ

„Сад ћу те упознати са изузетним човеком нашега времена кога сам овде срео! То је Црни Ђорђе Петровић, бивши врховни вожд српског народа. Његов живот убраја се у ред таквих ретких феномена, којима је обележен крај XVIII и почетак XIX века, може се упоредити са тим страшним метеорима, који некад долазе на земљу због испуњења неког пророчанства Свевишњег Створитеља, који, наставши из праха, стварају олујне облаке, проузрокују страшне урагане, доводе у страх и трепет васељену, и угасе се у ваздуху. [...]

То је уташен вулкан, спреман да букне сваког часа.

“Ђорђе Петровић делује у друштву хладнокрвно и равнодушно према свим предметима и околини, али само додирни његову слабу тачку, почни о његовом отечеству, о слави српског народа и овај хладни човек падне у ватру, којом је изненађивао усред крвавих битака, овај ћутљиви човек постаје говорљив, какав је био у јеку боја; његове црне непокретне очи заблистају светлошћу генија и ти ћеш спознати изванредног човека. Само ова ватра може родити одушевљење, запалити народ за време несреће и опасности, повести га из победе у победу...

Ђорђе има сада око 55 година; * он је високог раста и веома је стасит, увек носи народно одело и убраја се у боље коњанике. Нико од његових војсковођа никада није знао његов ратни план до самог почетка битке; никоме није било познато на какво ће место бити распоређен. Ђорђе, сазнавши за приближавање Турака, брзо би узјахао на коња и наредио да га прате. Стигавши непријатеља, у једном трену је поделио своје војнике и ударио као гром из ведра неба, први се са сабљом у рукама бацио право на непријатеља и оваквим муњевитим нападом више пута је решио битке чији је исход био нејасан.

*Свињин је добро проценио вождову старост (1761). Међутим, Карађорђе је рођен годину дана касније -14. новембра 1762.

Хотин, 5. марта 1816."

Павел Петрович Свињин, „Писмо брату", у: Велибор Савић, Карађорђе. Документи, књ. 3, Горњи Милановац, стр. 1611-1613.

МИЛОШ

Војевање у Првом устанку и избор за вожда Другог устанка

„У години 1804 кад се подигне буна на даије, Милан* буде у ред оније поглавара Српски, које нико није поставио, него се, у самом почетку буне, сами начинили; и тако се он назове господар, и постане заповедник наије Рудничке, па потом Пожешке и Ужичке, а Милош поред њега војвода. И он је то славно име управо заслужио; јер Милан, као богат господар и меке нарави човек, није радо напред у боју трчао, а Милош је то највољео, и у томе никоме није уступао. Тако је Милан, као старији брат, господовао и заповедао, а Милош војевао и војводовао; и готово га је свуда јуначка срећа добро служила. У години 1807. тако се страшно био ранио на Ужицу, кад су некакав шанац узимали на јуриш, да су га сви били ожалили: ударило га тане пушчано више леве сисе, па изишло кроз плеће; но и ту му срећа његова, или може бити срећа народа Српскога, одржи живот, и он 10-12 недеља оздрави са свим. По том му брат поклони Ужице и сву наију Ужичку, те је лети на Златибору чувао крајину од Турака, а зими је седио у Ужицу. [...]

Милош на Цвети* у јутру дође у Таково, и онај дан онде код цркве учини скупштину, и стане се већ јавно договарати с народом и с кметовима, шта ће се сад чинити. И сав сабор нађе, да друкчије никако бити не може, него да се бију с Турцима док сви не изгину; и још што је најчудније, и сами старци и кметови, који су свагда били противни буни, и они сад пристану и повичу, да нема другог спасенија, него да се бију с Турцима, и да се бране док се узможе. И сви сложно стану молити Милоша, да им он буде старешина, и да ји не изда. Милош им на то одговори, да ће им он бити старешина, ако ће они њега слушати и између себе се као браћа пазити, опростивши један другоме ако је који коме што на жао учинио. И на то пристну сви. Милош после те скупштине отиде са својим старим, и сад на ново приставшим, момцима, у Црнућу, и онде после дугога премишљања и већања отиде у вајат, те се обуче у своје војводске аљине и припаше оружје сребрно, па онако накићен изађе међу момке носећи у руци свој војводски барјак, који је до сад лежао негде сакривен, па пружи барјак Сими Пастрмцу, говорећи: ‚Ево мене, а ето вам рата с Турцима'. У свима је, који су ту били срце заиграло, кад су видели Милоша тако накићена, и

Паја Јовановић, *Таковски устанак*

већма су му се обрадовали, него озебао сунцу; јер је сваки у себи помислио: сад је заиста рат, и он пристаје с нама."

*Милан Обреновић (око 1770-1810), полубрат кнеза Милоша; био војвода и командант више нахија и саветник.

*Цвети су покретни празник, што значи да сваке године падају на други датум. Године 1815. биле су 11/23. априла.

Вук Стеф. Караџић, Милош Обреновић књаз Сербии или грађа за српску историју нашега времена, Будим 1828, стр. 44-45, 78-79, 105-109.

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7. разред основне школе, Београд 2003, стр.70-72

ПРОТА МАТЕЈА НЕНАДОВИЋ

Прота Матеја Ненадовић (седамдесетих година 18. века – 1854), био је један од водећих личности Првог српског устанка. Захваљујући ратним успесима добио је звање војводе, а био је и оснивач и први председник Правитељствујушчег совјета. Напустивши Србију 1813. године, вратио се у земљу када је избио Други српски устанак. Био је противник самоволје кнеза Милоша, због чега је пензионисан. Као присталица уставобранитеља постаје државни саветник 1842. године. Мемоари проте Матеје Ненадовића обрађују период српске историје од 1787. до 1806. године, а допуњују их текстови: О правитељствујушчем совјету, После пропасти и други.

Прота Матеја Ненадовић

„Бурна времена новије српске прошлости била су тесно скопчана са мојим животом; и као што су она променљива била, тако је и мој живот био променљив. Ја сам служио и господарио, поповао и војводовао; путовао по народном послу далеке путове и код куће мирно седео и у мојој башти воће калемио; војевао сам опасне ратове и уживао благодети општег мира; с царевима говорио сам слободно, каткад због мене је говор простог кмета; гонио сам непријатеље и бежао од њих, живео у сваком благу и изобиљу, и опет долазио до сиротиње; имао сам лепе куће и гледао их из шуме спаљене и срушене, пред мојим шатором вриштали су у сребро окићени арапски хатови и возио сам се у својим неокованим тољигама; војводе ишчекивали су заповести из мојих уста, и опет судба ме доводила да пред онима што су били моји пандури на ноге устајем. – То је, децо, вечна променљивост судбине, коју сам рано познао и на коју се нигде тужио нисам; из те променљивости научите: да се не треба у срећи гордити ни у несрећи очајавати."

Преузето из: Горан Дујковић, Мозаик прошлости 7, уџбеник историје за седми разред основне школе, Београд, 2009.

БИТКА ЗА ПОЖАРЕВАЦ (1-7. јула 1815)

Вук Караџић, Милош Обреновић књаз Сербији:

Сад дакле Милош очистивши и Чачак тако срећно и пробитачно, пошаље свог брата Јована к Ужицу, да чува, да не би Турци изишли у народ да каку штету чине; другу војску пошље, те Карановац побоље опколи и стесни; а он с великом војском пође на Пожаревац, где су делије* (који је било око иљаду и пет стотина) биле начиниле шест шанчева, и имале један топ. Тако кренувши војску, удари преко Крагујевца, и дође на Баточину, где су три-четири стотине Турака били начинили шанац, и чували га. Ове Турке Милош тако опколи и стесни, да се сутрадан предаду и положе оружје, и Србији онако без оружја испрате у Турску. Милош по том, запаливши Турски шанац у Баточини (као што су и по другим местима радили), крене војску, те пређе Мораву на Орашју, и отиде управо к Пожаревцу. Кад буду близу Пожаревца, сретну га делије и са неописаном раброшћу ударе на Српске ратнике, те ту погине неколико Срба, међу којима буде и Милошев шура, Јован*, који му је тада као и писар био. Кад Срби виде како се делије бију и главе одсецају, они се поплаше, и стану се измицати натраг; онда Милош потегне пиштољ, па изиђе преда њи, и стане им говорити: 'Куда ћете, несрећни синови? Куда мислите да утечете? Где вам је град, да се у њега сакријете? Већ ако жене под кецеље да вас сакрију? На траг, курво! Ту је кућа (показујући пиштољем Турске шанчеве), ту је жена, ту су деца; то ако оставите, остало је све пропало. Који сад за мном не потрчи, ономе ћу ја главу одсећи, нећу чекати, да га Турци секу.' Па онда метнувши пиштољ у кубуру, потегне сабљу и погна коња управо ка делибаши*, говорећи му: 'Вала, делибаша! Ти може бити да имаш куда и на другу страну, али ја заиста немам никуд, него ми ваља овде мрети.' Па са својим момцима учини јуриш управо на делибашу; а остала војска, које орабривши се његовим речима и примером, које бојећи се његове сабље и момака, нагрне за њим, те тако делије узбију натраг и сатерају у шанчеве, и одма оно вече, погради шанчеве око Турски шанчева. [...]

Турци су се са неописаном раброшћу бранили, и нису тели пре оставити шанца, док нису Срби унутра ушли, и стали се с њима бити пушкама кијачки, и бости се ножевима и чупати за вратове; па онда побегну у други шанац, оставивши своје коње и сав пртљаг [„.]. Па други дан, опет онако пред вече, удари на други шанац, те и њега отме, мало лакше него први. По том опет преко дан удари, те отме и трећи. Сад Турци остану само у великом шанцу, где им је био топ, и у два мала шанчића, око цркве и око џамије. [...] Онда Милош пошље Димитрија* к Турцима у шанац, и тако се отворе разговори о предаји. [...] Зато Милош (желећи час пре да очисти Пожаревац) предложи Турцима, да оставе топ и џебане штогод има осим онога, што сваки војник уза се носи; а с оружјем да изиђу, и да им даде Димитрија, да ји отпрати до у Ћуприју. Турци на то пристану...

* делије – јунак који проводи време безбрижно

* Јован – Јован Вукомановић, брат кнегиње Љубице

*делибаша – заповедник делија

* Димитрије - Димитрије Ђорђевић, писар и секретар кнеза Милоша

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија 1804-1815, Историјски извори, Београд, 2004. стр.46.

СПОРАЗУМ У ЋУПРИЈИ ИЗМЕЂУ КНЕЗА МИЛОША И МАРАШЛИ АЛИ-ПАШЕ:

Вук Караџић, Милош Обреновић:

[Милош] отиде Марашли Али-паши у Ћуприју*, и онде после млогога разговарања и уговарања пристану обојица на ово: 1) да Срби пропусте ћају* Марашли Али-пашина с неко седам-осам иљада Турака на Врачар, и да им, како путем, тако и на Врачару, дају рану (и људма и коњма) и дрва; 2) Српски посланици с препорукама и пратиоцима Марашли Али-пашиним да иду у Царирад, а Марашли Али-паша с осталом војском Турском да седи у Ћуприји, док се ови посланици не врате из Цариграда, и не донесу ферман, да цар Србима опрашта и прима ји у милост своју; 3) Српска војска међутим да стоји, како стоји; 4) Марашли Али-паша да пише Бошњацима на Дрину, да не ударају више на Србе. [...]

Истина да Срби и Турци тада никаки уговора о миру нису писали, али Милош после с пашом уговори* ово (за које се говори, да је после и ферманима потврђено*): 1) да се Турци не мешају у купљење дације,* него кнезови сами да је купе; 2) код свакога муселима да седи по један Српски кнез, и без овога кнеза да муселим не суди Србима ништа; 3) у Београду да седи дванаест кнезова (од сваке наије по један) у канцеларији,* да суде Србима за веће кривице, па кога нађу да је за смрт, да га предаду паши, да се погуби; и дацију од кнезова да примају и паши предају. - Тако Срби поделе владу и господство с Турцима. Паша остане господар у градовима над Турцима и над муслиманима, а Милош у земљи над народом и над кнезовима.

*Везир Марашлија боравио је у Ћуприји, а српски логор био је у Белици. Преговори су вођени у Ћуприји, у стану везира

*ћаја (ћехаја) - заступник, представник

*Реч је о усменом уговору учињеном у Београду 6. новембра 1815. г.

*односи се на осам фермана које је Порта издала Србима 1815/6. г.

*дација - данак, порез

*канцеларија - Народна канцеларија

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија (1804-1815), историјски извори, Београд 2004. стр. 59.

СУЛЕЈМАН-ПАША СКОПЉАК И МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ

Милан Ђ. Милићевић, Кнез Милош у причама:

Године 1813, Али-ага Серчесма, који је предавао рудничку нахију, узме војводу Милоша на веру, доведе га у Београд, и изведе га пред Сулејман-пашу Скопљака који, по одласку Куршидовом,* бејаше остао главни заповедник Београда и свој Србији*.

Скопљак, примајући Милоша, рекне својима:

- Погледајте овог мршавог кнеза, посинка мога, како је сада миран и понизан! А ја сам пред њим толико пута морао бежати врат да сломим! И, најпосле, на Раснници*, преби ми ову руку.

Затим, окренувши се Милошу, и показујући своју сакату руку, рекне:

- Ово си ме ти ујео, посинче Милошу!

- *Ја ујео! - ја ћу позлатити, честити везиру!* - рече Милош, који се усред ове невоље своје сетио несрећног стања Скопљакових финанција!

- Хела!* море, хела!.. - одговори му жедни злата Турчин.

*Хуршид-паша, велики везир; Скопљак је био београдски везир.

*устанички шанац у којем је командовао 1809. године Милош Обреновић.

*хела – ако

Преузето из: Радош Љушић, Устаничка Србија (1804-1815), историјски извори, Београд 2004, стр. 58-59.

МИЛОШЕВ АПСОЛУТИЗАМ

Милошеву владавину, коју су карактерисали насиље и безобзирно богаћење на рачун државне касе, оштро је критиковао Вук Караџић у Писму кнезу Милошу од 12. априла 1832. Доносимо одломак из писма:

Милош Обреновић

„Истина је оно што су наши стари казали: да нико не може цијелом свијету колача намијесити, али с данашњим владањем Ваше Свјетлости готово би се у скупу могло рећи да нико тамо није задовољан...

Сви узроци овога незадовољства готово би се могли у два главна реда разделити. Или су људи незадовољни за то што не само што не могу према своме могућству по својој вољи живјети, него што нико није сигуран ни са својим животом ни с поштењем (чашћу), нити је господар од свога богоданога и с правдом и с трудом стеченога имања, или зато што се за општу корист не стара и не ради онако као што би (по њиховом мњењу) требал о и могуће било.

Овдје се говори, јамачно по тужбама београдских трговаца, да Београђанима нашега закона није био већи зулум ни под каквом владом турском него што је у данашње вријеме и да су за прошавше двије године на два конака Ваше Свјетлости дали двадесет и двије хиљаде гроша самога кулука. Тако су се тамошњи марвени трговци, а особито свињари тужили, и сад се туже, по скелама, да сте Ваша Свјетлости са својим ортацима цијелом овом трговином завладали, а њих све да сте упропастили итд... Тужили су се кметови из села по путу између Београда и Крагујевца да момци Ваше Свјетлости, кад коме сустане његов коњ или га жали он га остави у механи да се о сеоском трошку храни, а узме из села коња чије га прије нађе... Па ово не само што чине момци Ваше Свјетлости, него и Гаја рабација кад вуче (јамачно под кирију) из Крагујевца азну у Београд или из Београда у Крагујевац какве ствари Ваше Свјетлости изгони по селима волове псујући људима оца и матер и говорећи: 'Ово је Господарско, ако смијете не дајте волове, него нека стоји овдје на путу'...”

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Историјска читанка за 7. разред основне школе,Београд 1987. стр.37.

СРЕТЕЊСКА СКУПШТИНА

Током Првог и Другог српског устанка Народне скупштине одржаване су према потребама.Током прве владавине кнеза Милоша одржаване су два пута годишње, најчешће о Ђурђевдану и Митровдану, и на њима је углавном разрезиван порез и доношена одлука о његовом сакупљању. После укидања феудализма, ова потреба је престала. На Сретењској скупштини донет је Сретењски устав и одлука о укидању феудализма. Можда најлепшу представу о Сретењској скупштини и о крају Српске револуције оставио нам је Вуков пријатељ, Јован Стејић, који је и сам био учесник у збивањима 1835. године. Он је Вуку Караџићу писао:

„Велика се дакле Скупштина на Сретение отворила, од самог књаза с једним Словом, с коим се нова епока у историји српског народа започиње... Што се олакшања тиче за народ, то је заиста највеће у Србији: Србин, као порека глава, плаћа ће 6 талира на целу годину, и bassta:* више нема ни арача, ни димнице, ни чибука, ни котарине, ни женитбине, чусте ли! ни кулука ни десетка! Може ли му [народу] боље још бити? Камо тога још у Европи?

Други дан се и Књаз торжествено заклео, да ће по том уставу [Сретењском] и по тим законима с народом управљати, а и народ се такођер заклео, све то као свето писмо држати и бранити: лепо је, Господине, све то у Новинама читати; није лепо, него је јединствено и прекрасно...

Тако се та револуција* без капи крви, на срећу Књаза и на велико добро народа, свршила: кои је народ тако што још до данас учинио. Није ли вам мило, што сте Србин, и то топрв данас? Слава је ту велика, јер братска крв ние за право и истину проливена, а особито, што је народ чест свога Господара чувао и сачувао. То је прост Србин учинио, да застиди млоге друте народе, кои су га дивљаком називали: шта су наше науке учиниле?".

*Доста.

*Мисли на Милетину буну (1835).

Вукова преписка, књ. 7, Београд 1913, стр. 112-113.

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7. разред основне школе, Београд 2003, стр.78-79.

УСТАВ КЊАЖЕВСТВА СРБИЈЕ

СУЛТАНСКИ ХАТИШЕРИФ,

истекши около половине Шевала 1254 (од 10/22 до 12/24 Декемврија 1838)

содржавајући Устав, даровани Његовим Височеством жителима Његове

ПРОВИНЦИЈЕ СЕРБИЈЕ.

Мојему Везиру, ЈУСУФ-МУХЛИС-ПАШИ

(да би он био прослављен!) и

Књазу Народа Сеабског МИЛОШУ ОБРЕНОВИЋУ

(да би његов конац био шчастлив!).

По сили преимушчества и свобода, даровани жителима моје ПРОВИНЦИЕ СЕРБИЈЕ за њину вјерност и њину привржености, и по содржанију више Царски Хатишерифа, истекши раније и под различнима датумима од моје стране, показалосе нуждним, даровати овој Провинцији једно внутрење Правлениje и један национални Устав постојан, особени и преимушчествени, под условијем, да Серби испољавају точно у будушче дужности, вјерности и покорности, и да плаћају исправно на прописане термине мојој високој Порти данак, ког је плаћање опредјелено и закључено.

1.Сходно дакле ограническому Уставу, који ја дајем Народу Сербскому, достоинство Књаза дано је Твојему лицу и Твојој фамилији за награжденије Твоје вјерности и твоје привржености, и по содржанију Царског берата, који си Ти раније примио.

2.Внутрење Правлениje Земље повјерено је Твојим вјерним старанијама, и 4,000 кеса прихода годишњег опредјелене су за Твоје собствене трошкове.

3.Ја Ти налажем у исто време:

а,) наименованије разни Чиновника Провинције;

б,) извршеније уредба закона заведени;

в,) верховно повелителство над војскама гарнизона, нужднима за полицију и за предохраненије доброг поредка и мира Земље од сваког нападенија и сваког нарушенија;

г,) стараније о предопредјеленију и покупленију терета и налога јавни, сирјеч обшченародни;

д,) издавање свима Званичницима и Чиновницима Провинције налога и наставленија уредбени, која би била нуждна;

е,) поступак извршенија казни, на које буду осуђени кривци по уредбама, и дајем Ти право, прашчати са изјатијама сходнима, или и умекшавати казни.

4.Овој моћи Теби повјереној сушчој, Ти ћеш сљедователно имати право совершено, за добро правленије Земље и житеља, ког су дужности на Тебе возложене, избрати, наименовати и поставити три лица, која, постављена под Твојим налозима, сочињават' ће централно правленије Провинције, и занимат'ћесе једно дјелама внутрењима, друго финанцијом, и треће руководством спорни дјела Земље.

5.Ти ћеш Теби устроити једну особену Канцеларију, која ће бити под управленијем Твог Мјестобљуститеља, Представника, кому ћеш Ти наложити, издавати и паспорте и управљати сношенијама, суштествујућима између Срба и Власти иностранн.

БИРОКРАТСКИ РЕЖИМ УСТАВОБРАНИТЕЉА (1842-1858)

Одласком кнеза Милоша (1839) и протеривањем кнеза Михаила (1842), на власт у Србији је дошла саветничка олигархија која се ослањала на чиновнике, полицију и најбогатије трговце. Наводимо одломак из Успомене Димитрија Маринковића (1835-1911) о уставобрани тељском добу.

„Казао сам већ напред да је за све време Карађорђевићеве владе владао застој у унутрашњем развићу Србије. Сав јавни живот концентрисан је био у канцеларијама. Чиновништво само је разбирало о указима. Још они чиновници у унутрашњости, који су били из народа, још су што и разбирали о животу и раду народа, јер су и сами били више домаћини и радили су своја поља и имања као и остали свет, па су могли што и поучити кога у пољским радовима или трговини; али млађи људи, који су по нешто били школовани, ти су само водили разговор о својим канцеларијским пословима и разбирали има ли шта ново из Београда. Кажу за старог Бабовића, оца Атанасија Бабовића, да је он, кад дође суду пошта, као председник питао секретара који је отварао пошту: 'Види има ли шта од Баће'? (министра правде), а осталага писма нису интересовала. У Београду такође чиновници су слабо имали какве заједнице са грађанством и сматрали су се као особени сталеж. Тек крупнији трговци у Београду, а особито они који су били познати као партајисте уставобранитељске, ишли су о празнику или увече код појединих саветника и других већих чиновника на посело и разговор, и ту су послуживани чибуком и кавом... Сав млађи чиновнички нараштај, као што рекох, бринуо се само о свом званичном послу и морам признати да је дисциплина била примерна, иако онда ни министри ни остали старешине нису имали ни приближно овакву власт над нижим чиновницима као сад... Једном речи, Србија је била чиновничка земља. Кажу да је један сељак, кад је у Београду видео једну масу чиновника да су на подне изашли из једне канцеларије, питао једног од њих: 'Шта

раде толики људи у тој кући из које су изашли', а он му је одговорио: 'Пишу'. 'Па ди они сваки дан то раде и кад ће они да испишу'? тј. кад ће тај посао да сврше..."

*олигархија – владавина незнатне мањине

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Историјска читанка за 7. разред основне школе,Београд 1987. стр.38-39.

НАЧЕРТАНИЈЕ ИЛИЈЕ ГАРАШАНИНА (1844)

Планови о настанку или обнови српске државности постоје још из времена робовања под Турцима. Уз помоћ пољске емиграције, пре свега њиховог вође Адама Чарторијског, а затим Фрање Заха, српски државник Илија Гарашанин, у то време министар унутрашњих послова Кнежевине Србије, саставио је план о будућој српској држави, познат под именом Начертаније. Мишљења о овом документу су различита – да је реч о Плановима великосрпске, српске или југословенске политике, па јеу складу са овако изнетим мишљењима хваљен или оспораван. И поред свег, реч је о једном од најзначајнијих докумената из времена развоја нововековне српске државности.

Илија Гарашанин

„Србија се мора и у том смотренију у ред осталих европејских држава поставити, створивши један план за своју будућност, или тако рећи да састави себи једну домаћу политику по којем главним начелима треба Србија кроз више времена стално да се влада и све своје послове по њима постојано да управља.

Движење и таласање међу Словенима почело је већ и заиста никад престати неће. Србија мора ово движење а и ролу или задатак, који ће она у том движењу за извршење имати, врло добро упознати.

Ако Србија добро пројесапи шта је она сад, у каквом се положењу налази, и какви њу народи окружавају, то се она мора уверити о томе, да је она још тако мала, да у овом стању остати не сме, и да она само у сојузу са осталим окружавајућим је народима за постићи своју будућност свој задатак имати мора.

Из овог познавања проистиче черта и темељ српске политике, да се она не ограничава на садашње њене границе, но да тежи себи приљубити све народе српске који ју окружавају.

Ако Србија ову политику крјепко не буде следовала и, што је горе, ако је одбаци те не сочини овом задатку добро разчишљен план, то ће она од иностраних бура као мала лађа овамо и онамо бацана бити, док најпосле на какав голем камен не намери, на коме ће се сва раздробити. [...]

Турско царство мора се распадати, и то распадање може се само на два начина догодити.

Г. Или ће царство то бити раздељено; или

2. Биће оно на ново сазидано од својих христијанских житеља. [...]

Овај темељ [Српско царство] и ове основе зидања царства српског ваља дакле сад од развалина и насутина све већма чистити и слободити, на видик изнети, и тако на овако твердом и сталном историческом фундаменту ново зидање опет предузети и наставити. Чрез то ће ово предпријатије у очима свију народа а и самих кабинета, неисказану важност и високу вредност задобити; јер ћемо онда ми Срби пред свет изићи као прави наследници великих наших отаца, који ништа ново не чине но своју дедовину понављају. Наша дакле садашњост неће бити без сојуза са прошлошћу, него ће ово чинити једно зависеће, саставно и устројено цело, и зато Србство, његова народност и његов државни живот стоји под заштитом светог права историческог. Нашем тежењу не може се пребацити, да је оно нешто ново неосновано, да је оно револуција и преврат, него сваки мора признати да је оно политички потребно, да је у прастаром времену основано и да корен свој у пређашњем државном животу Срба има, који корен само нове гране тера и на ново процветавати почиње. [...]

Да би се опредјелити могло шта се учинити може и како се у послу поступити има, мора правитељство знати у каквом се положенију свагдар налазе народи разних провинција Србију окружавајућих. Ово је главно условије тачног опредјеленија средства. За ову цјел треба пре свега оштроумне, од предпоњатија не заузете и правитељству верне људе као испитатеље стања ових народа и земаља послати и ово би морали после свог повратка тачно писмено известије о ствари дати. Нарочито се треба известити о Босни и Херцеговини, Црној Гори и Сјеверној Албанији.* У исто време нужно је да се тачно познаје и стање Славоније, Хрватске и Далмације а разуме се да у ово спадају народи Срема, Баната и Бачке. [...]

У кратко да рекнемо: Србија мора настојавати да од зданија турске државе само камен по камен оцепљује и прима како би од овог доброг материјала на старом добром темељу старог царства српског опет велику нову српску државу саградити и подигнути могла. - Још сад док је Србија под турском владом, даје се ово сазидање приуготовити и препрaвити, јер се овакви послови не могу у последњем магновенију предузимати и свршити." [...]

* Под Сјеверном Албанијом Гарашанин подразумева Стару Србију.

Радош Љушић, Књига о Начертанију. Национални и државни програм Кнежевине Србије (1844) Београд 1993, 151-153, 154-155,157-158.

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7. разред основне школе, Београд 2003, стр.87-88.

СРПСКИ ГРАЂАНСКИ ЗАКОНИК

Јован Хаџић (1799-1869), књижевник и правник, један од оснивача Матице стпске и уредник Летописа. Прешао у Србију да би помогао кнезу Милошу у изради закона, и наставио рад и за време уставобранитеља. Највеће правно дело: Српски грађански законик (1844). Један је од најобразованијих људи свога времена, у књижевности познат под именом Милош Стевић; био је највећи противник Вукове језичко-правописне реформе (размене «утука»). Истакао се помажући младим људима.

Преузето из: Школско свезнање, Завод за уџбенике, Београд 2007, срт 1006.

СВЕТОАНДРЕЈСКА СКУПШТИНА - КРАЈ УСТАВОБРАНИТЕЉСКОГ РЕЖИМА

Кнеза Александра Карађорђевића (1842-1858) и уставобранитеља збацили су либерали удружени са присталицама Милоша и Михаила Обреновића на Светоандрејској скупштини (11. XII 1858). О томе вођа либерала Јеврем Грујић пише у својим Записима:

Зграда у којој је одржана Светоандрејска скупштина

„Пошто је Скупштина збацила кнеза Александра Карађорђевића, поставило се питање избора новог кнеза. Један од посланика „гласом који потресаше сву Скупштину рече: 'Збацивши књаза Александра, ми смо оставили земљу без поглавара. Ја мислим, браћо, да са тим одлагати не треба нити народ без главе остављати. Ова скупштина која је у име народа збацила Карађорђевића, она у име народа треба да одмах прогласи за књаза онога за којим сав народ чезне' и пошто то изговори повика: 'Кажите дакле сад, браћо, сви: кога оћете за књаза?' Скупштина сва скочи на ноге и једнодушни глас загрми: 'Оћемо Милоша Обреновића његово је и било'. Пенџери се од сале поотвараше и унутра још није престала викати скупштина: 'Милоша оћемо' и 'Да живи књаз Милош' а народ споља прихвати и тад се ваздух разлегаше од речи 'Милош' и 'Да живи' које из неколико иљада грла излазише и дуго се повтораваше..." Тако је изабран поново за кнеза српског стари Милош Обреновић."

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Историјска читанка за 7. разред основне школе,Београд 1987. стр.86-87.

НАРОДНИ ПОСЛАНИЦИ

Народни посланици су бирани без посебних писаних правила све до закона о Народној скупштини из 1858. године. Од тада избор, рад, права и обавезе посланика били су прописани посебним законима. Јеврем Грујић, учесник и хроничар Светоандрејске скупштине (1858) оставио је сликовит опис доласка народних посланика у Београд.

„Ништа није красније било но гледати кад које окружије долази и кад у скупу кроз варош у свој стан иде, а била је за сваку наију по меана одређена.

Посланици из Окружија краинског дошли су на недељу дана пре рока. Они се сместе на Теразијама. Бејаше међу њима и Влаа, али и ако су више њи и од Срба имали црне шубаре, велику белу влашку шубару не носаше ни један од Влаа. По изгледу то су тихи људи али међу њима има доста, код који се по образу и очима велико у души сакривено лукавство примећава...

Особито је одушевљење расло кад се Шабчани извезу с дамшифа на Сави, јер то беју

људи сви у лепо руо обучени и с прекрасним оружијем накићени. А поред Шабца, која је после Београда прва варош српска и у жителъству и у трговини и у просвети, и људи из Окружија шабачког и сами се а и други је држе, да су најоштроумнији и најдосетљивији. И заиста вештина поцменути се у Шабцу прешла је у причу, те чак и Турци Бошњаци кад терају низ Саву лађе много се муче ко ће и како ће да Шабчанима назове ‚добро јутро', тако да им се »Шабчани' не могу поцменути. Њина импонирајућа гомила оде у свој стан, а гомиле Београђана пристану за њима.

Али кад се Ужичани угледаше испунише се књажевци страом а њихови противници радошћу. На бесном ату јаше напред Миливој Јовановић, началник ужички, сребрне јабуке од пиштоља за појасом и у кубурлуцима беле се као млеко, коњу по сапима бије сабља сребром окована. За њим јури прота Гаврило прекрасног стаса човек, и окружни председатељ Кањевић, крупна и страшна људина, па онда све два и два, посланици људи горостасни, на љутим коњима и лепо као да у сватове иду обучени, а сви као да су на војску пошли оружани. Они одјездише низ Теразију и одјашише пред кафаном и мејаном код ‚Ајдук Вељка' ".

Записи Јеврема Грујића, књига друга (Светоандрејска скупштина), Београд 1923, стр. 22-23.

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7. разред основне школе, Београд 2003, стр.92.

Кнез Михаило Обреновић

ТЕЛЕГРАМ ЦРНОГОРСКОГ КНЕЗА НИКОЛЕ ПЕТРОВИЋА КНЕЗУ МИХАИЛУ ПОВОДОМ ПРЕДАЈЕ ГРАДОВА, АПРИЛ 1867.

» Његовој Светлости Књазу Михаилу Обреновићу: Примите са целим народом српским искрена и срдачна честитања од мене и мојијех Црногораца за крунисани успех. Ово је најсветлији дан у историји препорођаја нашег народа, и ја се са мојом Црном Гором придружујем из срца данашњем општем весељу Србства. «

Преузето из: Душан Батаковић, Историја за 7. разред основне школе, Београд 2009, стр 148.

ОДЛУКЕ БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА О СРБИЈИ

Србија у ослободилачким ратовима (1876-1878) није добила оно што је очекивала, али јој је Берлински уговор (1878) гарантовао значајне тековине. Наводимо део из Берлинског уговора који се односи на Србију:

„... Чланак XXXIV. Високе уговарајуће стране признају Кнежевини Србији независност, везујући је за услове који су изложени у следећем чланку.

Члан XXXV. У Србији неће се моћи никоме разлика у вери и вероисповести противставити као узрок да буде искључен или да је неспособан за уживање грађанских и политичких права, да не буде примљен у јавне службе, звања и части, или да не врши разне занате и индустрије ма у ком месту то било.

Слобода и јавно вршење црквених обреда биће ујамчена свима српским грађанима, као и странцима, и никаква сметња неће се моћи чинити хијерархијском уређењу разних вероисповести нити односима њиховим са црквеним старешинама својим.

Члан XXXVI. (регулише државне границе Србије, које су проширене са четири округа - нишки, пиротски, врањски и тополачки)...

Члан XXXIX. Муслимани који имају имања на земљишту Србији присаједињено, а желели би да се настане изван Кнежевине, моћи ће своја непокретна имања у Србији да задрже, дајући их под закуп или другима на управљање...

Члан XLI...Турска војска у року од 15 дана напустиће земљиште које је уступљено Србији. Само што ће се турској војсци продужити рок са толико исто дана како да напусти тврђаве и из њих извуче храну и материјал, тако и да попише сва оруђа и друге предмете које не би могла одмах собом однети...”

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Историјска читанка за 7. разред основне школе,Београд 1987. стр.88.

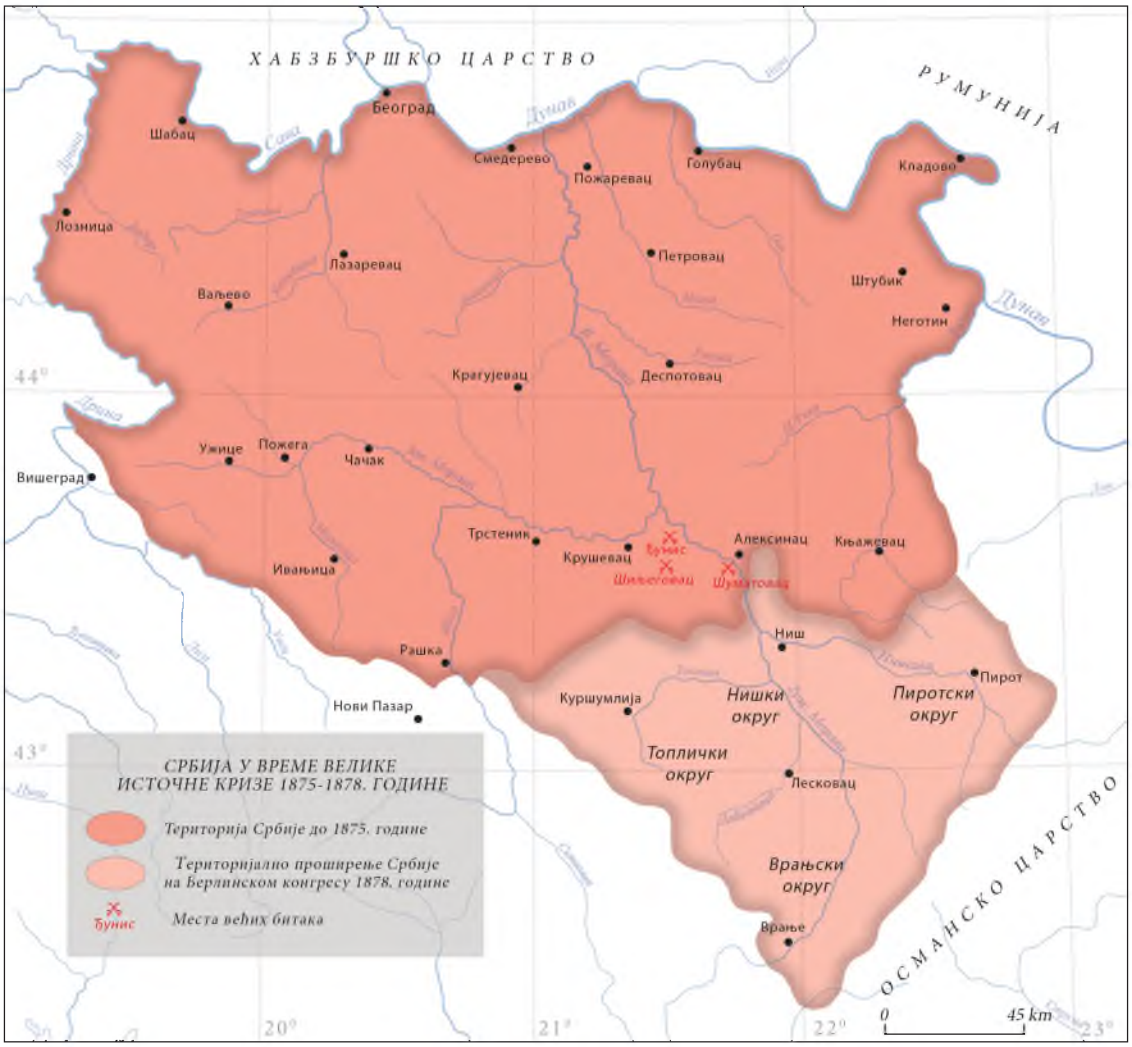

БОЖЕ ПРАВДЕ

Боже правде, ти што спасе
Од пропасти досад нас,
Чуј и од сад наше гласе
И од сад нам буди спас!

Моћном руком води, брани
Будућности српске брод,
Боже спаси, Боже храни
Српског Краља, српски род!

Сложи српску браћу драгу
На свак' дичан, славан рад:
Слога биће пораз врагу,
А најјачи српству град!

Нек на српства блиста грани
Братске слоге златан плод,
Боже, спаси, Боже, храни
Српског Краља, српски род!

Нек на српско ведро чело
Твог не падне гњева гром,
Благослови Србу село,
Поље, њиву, град и дом!

Кад наступе борбе дани,
К победи му води ход,
Боже, спаси, Боже, храни,
Српског Краља, српски род!

Из мрачнога сину гроба,
Српске круне нови сјај,
Настало је ново доба,
Нову срећу, Боже, дај!

Краљевину српску брани.
Петвековне борбе плод,
Српског Краља*, Боже, храни,
Моли ти се српски род!

Јован Ђорђевић

Радош Љушић, Историја српске државности, књ. 2. Србија и Црна Гора, нововековнесрпске државе, Београд 2001, стр. 108-110, 191-192.

* Претпоследњи стих „Боже правде", од 1909: Краља Петра, Боже, храни.

„Кнежеву химну" чиниле су само прва и последња строфа „Српске химне", са старијим обликом речи Србски, једном изменом реда речи и, уместо шестог стиха четврте строфе, стајао је стих - „Да слободе сазре плод", као у драми. Текст„Српске химне" види у књизи: Радош Љушић, Историја српске државности, књ. 2, Србија и Црна Гора -нововековне српске државе, Нови Сад 2001, стр. 191-192

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7. разред основне школе, Београд 2003, стр.96.

ПРВИ ЦРНОГОРСКИ ЗАКОНИК

Борећи се за јединство племена митрополит Петар I успео је успео се на скупштини главара на Цетињу 18.X 1798, прихвати Законик црногорски и брдски. Двадесети члан о увођењу пореза гласи:

„Ни један народ не може бити честит ни срећан у којем законитога суда и доброг правитељства нема и ни једно правитељство* без помоћи стојати не може: зато дакле сви народи свијета на свако годиште дају и обшчу миријy* порез, колико је у којему мјесту или држави речено; а то не дају за друго, него за самијех себе, да се на оне новце држи правитељство и судници и војска, која ће их од непрвјатељске напасти бранити и чувати од свакога злога и опаког човјека, да они могу мирно и без свакога страха своје после обављати, и спокојно у мирноћи живјети. Ато је и нама од највише потребе и тако учинисмо да свака кућа даје на годиште парах илити динара шесдесет. Будући наш Преосвјашчени Господин Митрополит и кавалер Петар Петровић најпрви дао цијели доход од свијех земаљах цетињскога Манастира, које се находи у Синачки читлук, и ове новце да има сваки кнез с главарима од своје кнежине сваке године сабрати и на дан рождества пресвјатија Богородици у Манастир на Цетиње и дје правитељство буде доносити и од правитељства писмо узети, које он може у своју кнежину приказати нека сваки знаде како је и колико новаца предао јест; ‘а наове новце биће садржати људи, који ће по законима судити.“

*правитељство- влада, централна власт

*мирија – државна каса, државно имање

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Историјска читанка за 7. разред основне школе,Београд 1987. стр.39-40.

ЊЕГОШ КАО ВЛАДАР

О Његошевим мерама за унапређивање државе Вук Караџић је написао:

„То је човјек талентован, велики патриота и врло образован; свакојако то је најученији владика кога су Црногорци икад имали. Он је већ дао неколико пјесама које ни у чему не уступају другима што их има у новијој српској поезији. По спољашњости то је можда највиши и најљепши човјек у Црној Гори, а Црногорци висином раста не уступају можда ни једном народу у Европи. С чврстом вољом прихвати нови управитељ цивилизаторске планове свога предходника, и у прољеће 1831. године коракнуло се знатно напријед. По наређењу умрлог владике мјесто пређашњег врховног суда, стављен је Сенат од најугледнијих главара, мјесто кулука - гвардија од 135 људи. Још се прикупљало петнаест перјаника из разнијех нахија на службу владици и сенату. Сенат је имао да врши највећу власт у земљи, гвардија да решава ситније спорове (о већима да извјештава Сенат) и да води бригу о извршењу сенатскијех заповијести и одлука.”

Петар Петровић Његош

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Историјска читанка за 7. разред основне школе,Београд 1987. стр.40-41.

ИЗ ЗАКОНИКА КНЕЗА ДАНИЛА

Наводимо одломак из Законика кнеза Данила донетог 1855. године.

Кнез Данило

„1. Сваки Црногорац и Брђанин једнак је пред судом.

2. Сваком Црногорцу и Брђанину по наслеђеној и до сад сачуваној слободи остаје и то од данас и унапред част, имуће, живот и слобода његова обезбеђена, нити може један Црногорац нити Брђанин нити суд праведноме брату Црногорцу и Брђанину у ове светиње дирати...

3. Кнез како данас, тако и убудуће за вазда као господар наше земље остаје неприкосновено лице, као и светиње сваком Црногорцу и Брђанину и као таквога дужан је сваки Црногорац и Брђанин поштовати и о њему ништа злога не говорити нити кога против њега и за што наговарати...

92. Иако у овој земљи нема никакве друге народности до једине српске и никакве друге вјере до једине православне источне, то опет сваки иноплеменик и иновјерац може слободно живити и ону слободу и ону нашу домаћу правицу уживати као и сваки Црногорац и Брђанин ужива.

Преузето из: Милутин Перовић, Мило Стругар, ИСТОРИЈА за 7. разред основне школе, Београд 2001, стр. 111.

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД КРАЈА XVIII ВЕКА ДО СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИ-НА XIX ВЕКА

ОДЛУКЕ МАЈСКЕ СКУПШТИНЕ

Један од три политичко-расправних сабора Срба у Јужној Угарској, поред Темишварског сабора (1790) и Благовештенског (1861), јесте Мајска скупштина или сабор. Скупштина је одржана у Сремским Карловцима 1/13. и 3/15.маја 1848. године и донела важне захтеве у вези с очувањем друштвеног, економског, националног, верског и културног живота Срба у делу Хабзбуршке монархије, Војводини.

Мајска скупштина

...»1. То право своје, и по томе је Његову Екселенцију господина Јосифа Рајачића,* архиепископа и митрополита за патријарха српског, а господина Стефана Шипљикца,* обрштара огулинске регименте, за војводу српског једнодушно наименовао и изабрао...

2.Српски народ за народ политично слободан н независан под домом

аустриским и општом круном угарском...

3. Срем с границом, Барања, Бачка с Бечејским дистриктом, и Шајкашким баталионом и Банат с границом и с дистриктом кикиндским за Српску Војводину прогласи.

Василије Крестић, Радош Љушић, Програм и статути српских политичких стрнака до 1918. године, Београд 1991, стр. 11-12.

Преузето из: Радош Љушић, Детинци, материце, оци, читанка са радном свеском из историје за 7. разред основне школе, Београд 2003, стр.116.

АЛЕКСАНДАР ФЈОДОРОВИЧ ГИЉФЕРДИНГ

Александар Фјодорович Гиљфердинг био је руски историчар, етнолог и члан Царског руског географског друштва. Путовао је 1857. и 1858. године по Херцеговини, Босни и Старој Србији. Направио је белешке о овим територијама и њиховом становништву, које су потом објављене.

... Из Јајца смо кренули за Бањалуку (или, правилније, Бању Луку, јер Босанци деклинирају оба дела овог имена. Име града води порекло не од бање, како каже народ, него од придева „бански“ који је настао од именице „бан“, као и придев „кнежевски“ од „кнез“)...

... До Бањалуке се цео саобраћај врши коњима и трговина употребљава само товаре. Од Бањалуке на север до аустријске границе, близу Градишке, на северозапад, у Крајину, и на североисток и у погранични град Брод иду кола, тешке сеоске таљиге, неподмазаних точкова, и у њих се упрежу волови...

... Изглед Бањалуке је врло интересантан. Дужег а ужег града ја нисам у свету видео. Низ кућа и сеоских кућица протеже се дуж обеју обала Врбаса најмање шест врста. Често је цео град обухваћен ширином једне улице. Њиве се, на многим местима, протежу до средине града. У Бањалуци постоји и стара тврђава коју са свих страна запљускује Врбас...

Преузети из: Горан Дујковић, Мозаик прошлости 7, уџбеник историје за седми разред основне школе, Београд, 2009.

ОСНИВАЊЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

О оснивању Матице српске Живан Милисавац у Историја Матице српске пише:

Зграда Матице српске у Новом Саду

„Између састанака од 25. и 31. јануара - а они су се одржали у кући Јована Деметровића - не само да је набачена мисао о оснивању књижевног друштва него је она у потпуности прихваћена од стране свих учесника у стварању фонда за издавање Летописа. На састанку од 31. јануара донесена је одлука да се друштво оснује, а сви присутни су изјавили да своје улоге поклањају неповратно томе новом друштву. Том приликом је поверено Јовану Хаџићу, од кога је свакако ова идеја и потекла, да изради правила и смисли име организације. Хаџић је свој задатак обавио доста брзо и већ на састанку 2 (14) фебруара приказао готова правила. У њима је био скициран и план будуће делатности. Хаџић је истовремено предложио да се друштво назове Матица српска. Предложена правила су примљена без неких већих измена, па је Хаџић замољен да их препише у посебну књигу, како би била прихваћена на оснивачкој седници заказаној за 4 (16) фебруар. На томе састанку су оснивачи приложили обећаних 100 ф. Примљена су и правила, која је њихов састављач назвао Основ, иако је у њима било извесних одступања од договореног, од којих је најзначајније било увођење звања председника. Тако је на тој седници изабрана и прва управа Матице Српске: за председника Јован Хаџић...

Тај основ Матице српске почео је речима којима је обележена препородилачка тежња српског грађанства: „Ми доле подписани добровољно се слажемо, и установљавамо једно дружство, као једно тело, које равним, и једним јединим духом за ползу и славу народну дише.” Овај први Матични статут састојао се од четири поглавља. У првом („Повод и намерење”) речено је даје повод оснивања Друштва „једина љубов и ревност к општему благу”, а да је намера да се путем њега ради на ширењу књижевности и просвете српског народа, другим речима „да се Књиге Србске рукописне на свет издају и распространавају”...

Преузето из : Милутин Перовић, Михаило Војводић, Историјска читанка за 7. разред основне школе,Београд 1987. стр.50.

ПРИЛОГ

Мартин Лутер

Игњацио Лојола

Версај

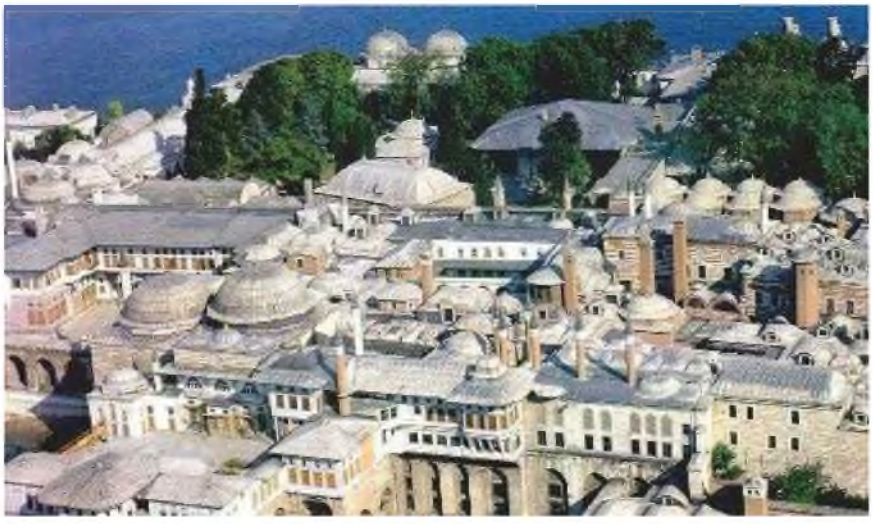

Топкапи

Шенбрун

Кремљ

Дворац Петроф у Санкт Петербургу

Петар I Велики

Мехмед-паша Соколовић

Капела мира у Сремским Карловцима

Манастр Пећка патријаршија

Манастир Крушедол

Гимназија у Сремским Карловцима

Конак кнегиње Љубице

Доситеј Обрадовић

Вук Караџић

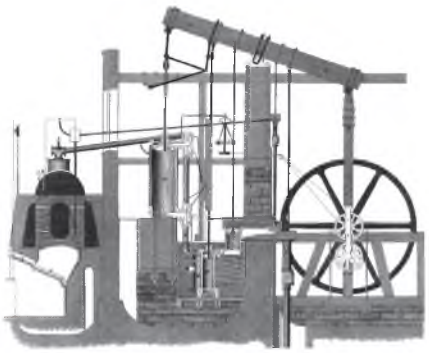

Парна машина Џејмса Вата

Шарл Монтескје

Жан Жак Русо

Волтер

Пад Бастиље

Погубљење Луја XVI

Бечки конгрес

Камило Кавур

Ото фон Бизмарк

Берлински конгрес 1878. године

НОВИНЕ СРБСКЕ.

СЕРБІА

СОДЕРЖАНІЕ
СУЛТАНСКОГЪ ХАТИШЕРИФА

Прва страна Хатишерифа из 1833. године

ЗАКОНИКЪ ГРАЂАНСКІЙ
ЗА
КНЯЖЕСТВО СРБСКО.

ОБНАРОДОВАНЪ
На Благовѣсти 25. Марта 1844. године.

У БѢОГРАДУ,
У Кньигопечатньи Княжества Сербскогъ

Птва страна Грађанског законика из 1844. године

Зграда Лицеја у Крагујевцу

Кнез Александар Карађорђевић

Кнез Михаило

Књегиња Јулија

Споменик кнезу Михаилу и зграда Народног позоришта

Зграда Београдског универзитета

Кнез Милан Обреновић

Јован Ристић

Сава Текелија